

ŠKODA AUTO VYSOKÁ ŠKOLA o.p.s.

Studijní program: N0413A050001 Ekonomika a management

Studijní obor/specializace: Specializace Mezinárodní podnikání a právo

Pojetí spravedlnosti v antice a v moderní době Diplomová práce

Sandra Bartelová

Vedoucí práce: JUDr. Ing. Aleš Borkovec

ŠKODA AUTO Vysoká škola

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Zpracovatelka: **Bc. Sandra Bartelová**
Studijní program: Ekonomika a management
Specializace: Mezinárodní podnikání a právo

Název tématu: **Pojetí spravedlnosti v antice a v moderní době**

Cíl: Cílem diplomové práce je deskripce (popis) pojetí spravedlnosti v antice (zejm. Aristoteles) a v moderní době (zejm. John Rawls a Ronald Dworkin), analýza jednotlivých pojetí a jejich kritická komparace.

Rámcový obsah:

1. Aristotelovo pojetí spravedlnosti
 - spravedlnost v širším smyslu
 - spravedlnost v užším smyslu (korektivní, distributivní)
 - epieikeia
2. John Rawls a jeho pojetí spravedlnosti
3. Ronald Dworkin a jeho pojetí spravedlnosti
4. Komparace jednotlivých přístupů, kritika, výzvy pro moderní společnost a ekonomiku

Rozsah práce: 55 – 65 stran

Seznam odborné literatury:

1. ARISTOTELES, A. *Etika Nikomachova*. Praha ? : Petr Rezek, 2021. 304 s. ISBN 978-80-86027-44-9.
2. DWORKIN, R. *Taking Rights Seriously: With a New Appendix, a Response to Critics*. Cambridge, Mass. USA: Harvard University Press, 1978. 392 s. ISBN 978-0-67486-711-6.
3. RAWLS, J. *A Theory of Justice*. United States: Belknap Press, 1971. 560 s. ISBN 978-0-674-00078-0.

Datum zadání diplomové práce: červen 2021

Termín odevzdání diplomové práce: květen 2022

L. S.

Elektronicky schváleno dne 29. 6. 2022

Bc. Sandra Bartelová

Autorka práce

Elektronicky schváleno dne 29. 6. 2022

JUDr. Ing. Aleš Borkovec, Ph.D.

Vedoucí práce

Elektronicky schváleno dne 29. 6. 2022

prof. Ing. Stanislav Šaroch, Ph.D.

Garant studijní specializace

Elektronicky schváleno dne 29. 6. 2022

doc. Ing. Pavel Mertlík, CSc.

Rektor ŠAVŠ

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci vypracoval(a) samostatně a použité zdroje uvádím v seznamu literatury. Prohlašuji, že jsem se při vypracování řídil(a) vnitřním předpisem ŠKODA AUTO VYSOKÉ ŠKOLY o.p.s. (dále jen ŠAVŠ) směrnicí Vypracování závěrečné práce.

Jsem si vědom(a), že se na tuto závěrečnou práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, že se jedná ve smyslu § 60 o školní dílo a že podle § 35 odst. 3 je ŠAVŠ oprávněna mou práci využít k výuce nebo k vlastní vnitřní potřebě. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna podle § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách.

Beru na vědomí, že ŠAVŠ má právo na uzavření licenční smlouvy k této práci za obvyklých podmínek. Užiji-li tuto práci, nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, mám povinnost o této skutečnosti informovat ŠAVŠ. V takovém případě má ŠAVŠ právo ode mne požadovat příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to až do jejich skutečné výše.

V Praze dne 6.5.2022

Děkuji JUDr. Ing. Alešovi Borkovcovi Ph.D. za odborné vedení závěrečné práce, poskytování rad a informačních podkladů.

Obsah

Úvod.....	7
Pojetí spravedlnosti v antice a v moderní době	9
1 Spravedlnost.....	9
1.1 Historie	9
1.2 Koncepty	10
1.3 Předmět spravedlnosti.....	15
2 Pojetí spravedlnosti dle Aristotela	20
2.1 Spravedlnost distributivní a korektivní	24
3 Pojetí spravedlnosti dle Rawlse	35
3.1 Osobnost J. Rawlse a jeho zakladatelské myšlenky	35
3.2 Kategorie spravedlnosti v dílech J. Rawlse	37
3.3 Instituce spravedlivé společnosti	39
3.4 Základní pojmy a podstata teorie spravedlnosti	41
3.5 Principy teorie spravedlnosti a jejich aplikovatelnost v moderní společnosti 42	
3.6 Morální obsah Rawlsových principů spravedlnosti	45
3.7 Výhody a nevýhody teorie spravedlnosti v podmínkách otevřenosti politických systémů	45
3.8 Shrnutí.....	50
4 Pojetí spravedlnosti dle Ronalda Dworkina.....	52
5 Epikeia a dobré mravy	54
5.1 Epikeia	54
5.2 Dobré mravy.....	57
6 Komparace	59
Závěr	71

Seznam použitých zkratek a symbolů

ABGB Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch - obecný občanský zákoník

BGB Bürgerliches Gesetzbuch – občanský zákoník

Úvod

Spravedlnost není sama o sobě ekonomickou kategorií, a proto není bezprostředně předmětem zájmu ekonomů. Ekonomické teorie s tímto pojmem nepracují, nerozebírají jej, ani k němu nezaujímají svá stanoviska. Přesto musíme konstatovat, že jsou ekonomové poměrně často konfrontováni s různými názory na to, co je a co není spravedlivé, zejména pak v souvislosti s rozdělováním a přerozdělováním bohatství mezi jednotlivce a různé sociální skupiny ve společnosti. Proto se tato práce se zabývá třemi teoriemi spravedlnosti, které formulovali Aristoteles, John Rawls a Ronald Dworkin. Na začátku se práce zabývá Aristotelovo pojetím spravedlnosti, konkrétně korektivní a distributivní, etickým a politickým přesvědčením Aristotela, které je s tímto tématem úzce spjato. Pro pochopení Aristotelova pojetí spravedlnosti má klíčovou roli jeho učení o státním zřízení řecké polis¹, která je klíčovým kontextem vyjasnění pojmu spravedlnosti. Aristotelovy úvahy se zabývají sestavením dokonalé polis a souladem jejich vnitřních složek a částí. Cílem druhé části po vyjasnění obecných informací je seznámení s Aristotelovou etikou. Dílem, ze kterého vychází celá první část práce, je Aristotelova Etika Nikomachova. Úkolem práce je nastínit základní pojmy a pilíře, na kterých Aristotelova etika stojí. Od primárních pojmů dobra a blaženosti, jako cíle lidského života, až po samotné ctnosti, díky nimž se k blaženosti můžeme dostat.

Třetí část práce se již zabývá teorií spravedlnosti Johna Rawlse. Rawlsova teorie spravedlnosti jako slušnosti byla publikována v knize Teorie spravedlnosti, která byla do češtiny přeložena v roce 1994. Rawls navazuje na distributivní spravedlnost, kterou vymezil Aristoteles. Na začátku je popsána Rawlsova kritika utilitarismu, ze které by mělo být i patrné, jaké důvody jej vedly k vytvoření vlastní teorie. Poté se navazuje na samotnou teorii, která začíná formulací původního stavu a následně principům spravedlnosti a jejich praktickým implikacím v rámci distribuce statků.

Čtvrtá část je věnována Ronaldu Dworkinovi, který vychází z úvah Rawlse, které jsou předmětem jeho kritiky. Poslední část obsahuje stručné srovnání teorií – jejich podobnosti i rozdíly. V této práci vycházím především z primární literatury a tou je Etika Nikomachova od Aristotela, Když se práva berou vážně od Ronalda Dworkina

¹ Internet History Sourcebooks. Internet History Sourcebooks Project [online]. Copyright © [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <https://sourcebooks.fordham.edu/ancient/aristotle-politics-polis.asp>

a Teorie spravedlnosti, kterou napsal John Rawls. Sekundární literatura je použita především pro objasnění náročnějších částí.

Jelikož tyto teorie se již dočkaly mnoha zpracování a kritik, tak má diplomová práce má za úkol striktně popsat a vysvětlit pojetí spravedlnosti v antice i v moderní době. Zanalyzovat jednotlivá pojetí a nakonec je kriticky porovnat a promítnout do moderní společnosti.

Při volbě tématu jsem přihlížela k osobnímu zájmu o antické období a spravedlnosti jako takové. Pozitivní přístup k Aristotelově etice jsem získala díky tomu, že se zaobírá motivem nejvyššího dobra pro člověka v souvislosti s morálkou a chováním člověka. V jistém smyslu navádí člověka ke správnému žití. Aristotelova etika dala základ pro další etické koncepce. Mnoho autorů na Aristotelův koncept etiky, morálky a rovnosti navazovali, například John Rawls, někteří jej zamítli. V každém případě nemá zastupitelné místo v dějinách právních a etických teorií.

Pojetí spravedlnosti v antice a v moderní době

Spravedlnost je jedním z nejdůležitějších morálních a politických pojmů. Slovo pochází z latinského *jus*, což znamená spravedlnost nebo právo. Oxford English Dictionary definuje „spravedlivého“ člověka jako někoho, kdo obvykle „dělá to, co je morálně správné“ a je připraven „dát každému, co mu náleží“, přičemž slovo „spravedlivý“ nabízí jako synonymum. Filozofové se však chtějí dostat za hranice etymologie a slovníkových definic a uvažovat například o povaze spravedlnosti jako o morální ctnosti charakteru a žádoucí vlastnosti politické společnosti, stejně jako o tom, jak se vztahuje na etické a společenské rozhodování. Diplomová práce se zabývá nejen jejich teoriemi spravedlnosti, ale také tím, jak filozofové aplikují své vlastní teorie na kontroverzní společenská témata – například na občanskou neposlušnost, tresty, rovné příležitosti pro ženy, otroctví, války, vlastnická práva a mezinárodní vztahy.

1 Spravedlnost

1.1 Historie

Spravedlnost je nejdůležitější kategorií sociálně-filosofického myšlení, morálního, právního a politického vědomí. Ve filozofii starověkého východu a starověkého Řecka byla spravedlnost považována za vnitřní princip existence přírody, jako fyzického, kosmického řádu, který se odráží ve společenském řádu. V římském právu je spravedlnost (*justice*)² interpretována jako subjektivní kategorie, totiž jako „neustálá a neochvějná vůle poskytnout každému jeho právo“ (Ulpian)³. Archaičtějším (a objektivním) aspektem spravedlnosti je rovnost (*equity*)⁴. Říká se například, že z hlediska práva národů všichni lidé (svobodní i otroci) jsou si rovni.

Ve filozofii Tomáše Akvinského je spravedlnost (*justice*) jednou z hlavních ctností, které se staví proti hříchu chamtivosti. Samotný termín spravedlnost je analogií

² Justice - Wikipedia. [online]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Justice?fbclid=IwAR3jtnniDZeMEthI9DVLsLd0vYPS5mZQsFBhc_QWAJlhdO9o

³ Ulpian | Roman jurist | Britannica. Encyclopedia Britannica | Britannica [online]. Copyright © Ververidis Vasilis [cit. 11.05.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Ulpian>

⁴ equity | law | Britannica. Encyclopedia Britannica | Britannica [online]. Copyright © Gene J. Puskar [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/equity>

ruského slova pravda a nachází se v latinském překladu Bible: „blahoslavení, kdo hladovějí po spravedlnosti“ (Mt 5:6). Problémem spravedlnosti se opakovaně zabývali takoví myslitelé jako Herbert Spencer⁵ a John Locke⁶.

1.2 Koncepty

Starověký řecký filozof Platón⁷ považoval za spravedlivou společnost, ve které se každý člověk zabývá tím, co je mu dáno od přírody. Ve svém slavném dialogu „Ústava“⁸ podrobně popisuje ideální, podle jeho názoru, politický systém , včetně věnování velké pozornosti pojmu spravedlnost a nakonec dochází k výše uvedenému konceptu.

Profesor starověku Eduard Frolov⁹ vidí počátky platónského pojetí spravedlnosti v archaickém „pojetí normy (metronu) jako základu řádu, osobního a společenského blaha a samotných stavitelů světa, bohů, vystupovali jako strážci nebo garanti této normy“¹⁰.

Americký politický filozof John Rawls ve svém stěžejním díle The Theory of Justice formuluje dva základní principy spravedlnosti:

1. Každý by měl mít stejná práva, pokud jde o co nejširší škálu základních svobod slučitelných s podobnými svobodami ostatních.
2. Sociální a ekonomické rozdíly by měly být uspořádány tak, aby:

⁵ Herbert Spencer | Life, Philosophy, & Works | Britannica. Encyclopedia Britannica | Britannica [online]. Copyright © Gene J. Puskar [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <http://Herbert Spencer | Biography, Social Darwinism, Survival of the Fittest, Books, & Facts | Britannica>

⁶ John Locke | Life, Philosophy, & Works | Britannica. Encyclopedia Britannica | Britannica [online]. Copyright © Gene J. Puskar [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <http://John Locke | Philosophy, Social Contract, Two Treatises of Government, & Facts | Britannica>

⁷ Plato | Life, Philosophy, & Works | Britannica. Encyclopedia Britannica | Britannica [online]. Copyright © Gene J. Puskar [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Plato>

⁸ *Platon: Ústava - Republika*. [Praha]: Nová Akropolis, [1996]. Učební text ke Kursu srovnávací filosofie Východu a Západu. ISBN 80-86038-07-6.

⁹ Eduard Frolov - Wikipedia. [online]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Eduard_Frolov

¹⁰ Valeš, L. Dějiny politických teorií, Plzeň: vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. ,2004

- a. nejvíce by z nich měli prospěch nejméně privilegovaní členové společnosti v souladu se zásadou odpovědnosti vůči budoucím generacím (princip spravedlivých úspor) a zásadou spravedlivé nerovnosti (princip rozdílu)
- b. přístup k pracovním místům a vládním pozicím by měl být otevřen všem na základě rovnosti příležitostí.¹¹

Počínaje Aristotelem je zvykem rozlišovat dva druhy spravedlnosti:

1. Korektivní - odkazuje na vztah rovných lidí o předmětech („rovný - pro rovného). Netýká se přímo lidí, ale jejich jednání a vyžaduje rovnost (ekvivalenci) práce a platu, hodnotu věci a její cenu, škodu a její náhradu. Vztahy rovnostářské spravedlnosti vyžadují účast alespoň dvou osob.¹²
2. Distribuční - vyžaduje proporcionalitu ve vztahu k lidem podle toho či onoho kritéria. Vztah distributivní spravedlnosti vyžaduje účast alespoň tří lidí, z nichž každý jedná za účelem dosažení stejného cíle v rámci organizované komunity. Jedním z těchto distribuujících lidí je „šéf“.¹³

V knize páté Nikomachovy Etiky Aristoteles analyzuje korektivní, či opravnou spravedlnost jako spravedlnost částečnou, korektivní spravedlnost už dle svého názvu je určena k narovnání nespravedlnosti, která vzniká ze vzájemného působení mezi lidmi. Tyto interakce následně dělí na dobrovolné a nedobrovolné. Za dobrovolné jednání můžeme považovat směnu zboží a mezi nedobrovolné můžeme zařadit škody páchané na ostatních lidech.¹⁴ Nespravedlnost je i výhoda či zisk mylně nabytý a získá ho jedna strana na úkor druhé.¹⁵ Takový rozdíl je nevýhodou

¹¹ Váně, J. Proměny spravedlnosti, Pokus o typologii, Plzeň: vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2007

¹² Stanford Encyclopedia of Philosophy [online]. Copyright © 2021 [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/justice/>

¹³ Internet Encyclopedia of Philosophy | An encyclopedia of philosophy articles written by professional philosophers. [online]. Dostupné z: <https://iep.utm.edu/distributive-justice/>

¹⁴ Kříž, A., Aristotelés, Etika Nikomachova, Praha 1996, 1131a11-13.

¹⁵ VOJVODÍK, Lukáš. *Aristotelovo pojetí korektivní a distributivní spravedlnosti* [online]. Pardubice, 2020 [cit. 2022-06-27]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/93goh0/>. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická. Vedoucí práce doc. Mgr. Jakub Jínek, Ph.D

nebo ztrátou ve stejné míře pro druhou stranu.¹⁶ Korekce se řeší odebráním nespravedlivě nabyté části zpět k poškozené straně, aby tak došlo k rovnosti mezi oběma stranami.¹⁷ Aristoteles ve svém díle poukazuje na vzoru s úsečkou, kde její rozdělení ve středu je spravedlivé a kde rozdělení na odlišně velké části je nerovnost a tím i nespravedlnost. Korektivní spravedlnost Aristoteles analogicky popisuje jako aritmetickou rovnost dvou stran.¹⁸

Korektivní spravedlnost je specifickým principem soukromého práva, zatímco distributivní spravedlnost je principem veřejného práva, což je soubor pravidel státu jako organizace. Požadavky rovnostářské a distributivní spravedlnosti jsou formální, nespecifikují, kdo má být považován za rovného nebo odlišného, ani nespecifikují, která pravidla se na koho vztahují. Různé odpovědi na tyto otázky dávají různá pojetí spravedlnosti, která doplňují formální pojetí spravedlnosti o obsahové požadavky a hodnoty.

Spravedlnost je první ctností¹⁹ společenských institucí, stejně jako pravda je první ctností myšlení systémů. Teorie, jakkoli elegantní a ekonomická, musí být odmítnuta nebo revidována, pokud není pravdivá. Stejně tak zákony a instituce, ať jsou jakkoli účinné a úspěšné, musí být reformovány nebo zrušeny, pokud jsou nespravedlivé.

Každý jedinec má imunitu založenou na spravedlnosti, která nemůže být narušena i prosperující společnosti. Z tohoto důvodu spravedlnost nepřipouští, aby ztráta svobody jednou byla ospravedlněna velkými výhodami druhých. Je přijatelné, aby nedostatek, který zažívá menšinu, byl vyvážen větším součtem výhod, které požívá většina. V důsledku toho by ve spravedlivé společnosti měly být stanoveny svobody občanů a práva zaručené spravedlnosti tím, že neměla být předmětem politického vyjednávání nebo kalkulace politických zájmů. Jediná věc, kvůli které se zdráháme přijmout chybnou teorii, je absence lepší teorie. Stejně tak nespravedlnost je tolerována jen v případě, pokud je nutné se vyhnout ještě větší nespravedlnosti.

¹⁶ Tamtéž, 1132a10-14.

¹⁷ Kříž, A., Aristotelés, *Etika Nikomachova*, Praha 1996, 1132b16-18.

¹⁸ Tamtéž, 1132a24.

Takové výroky poukazují na naše intuitivní přesvědčení o nadřazenosti spravedlnosti. V této práci bych ráda prozkoumala, zdali tyto podobně kontroverzní postoje jsou oprávněné, a pokud ano, jakým způsobem je možné je ukázat. Pro tyto účely je nutné vypracovat teorii spravedlnosti, ve které je možné tyto výroky vyložit a vyhodnotit. Jako první začnu uvažováním o úloze principů spravedlnosti. Předpokládejme, že lidé uvažují o myšlence, že společnost je víceméně soběstačný souhrn lidí, kteří si ve svých vztazích uvědomují určitá pravidla chování, která je omezují, a kteří se podle nich zpravidla chovají. Ale ačkoliv společnost představuje sociální podnik za účelem vzájemného prospěchu, vyznačuje se střety zájmů a také jejich shodou. Shoda zájmů spočívá v tom, že sociální spolupráce umožňuje každému lepší život ve srovnání s tím, jaký by byl, kdyby každý žil na úkor vlastního úsilí (Váně, 2007).

Střet zájmů je vyjádřen v tom, že lidem záleží na tom, jak moc se mezi ně rozdělují výhody plynoucí ze spolupráce, protože při sledování vlastních cílů dávají přednost tomu, aby získali více a méně podílů, kteří jsou třeba sdílet s ostatními. Volba mezi různými sociálními uspořádáními, která určují sdílení dávek, a dosažení dohody o rozdělení podílů vyžaduje určitý soubor sad. Tyto principy jsou principy sociální spravedlnosti²⁰: poskytují základním institucím společnosti způsob, jak vymáhat práva a povinnosti a určují také vhodné rozdělení výhod a zátěže sociální spolupráce. Nazvěme společnost spořádanou, když je navržena tak, aby nejen zajišťovala prospěch svých členů, ale také účinně regulovala sociální pojetí spravedlnosti²¹. Jinými slovy, je to společnost, ve kterých:

- každý akceptuje a ví, že další akceptují stejné zásady spravedlnosti a
- základní společenské instituce tyto principy poskytují obecně.

²⁰ Co je sociální spravedlnost? | A.Anzenbacher – Teologické texty.com. Dostupné z: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-4/Co-je-socialni-spravedlnost.html>

²¹ Praktiky ne/spravedlnosti: pojmy, slova, diskurzy | Martin Hájek - Academia.edu. Academia.edu - Share research [online]. Copyright ©2022 [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: https://www.academia.edu/36666747/Praktiky_ne_spravedlnosti_pojmy_slova_diskurzy

V takovém případě, i když si lidé na sebe mohou dělat přehnané nároky, uznávají i tak společný úhel pohledu, tento pohled jim dává možnost být souzeni. Skutečnost, že lidé chtějí prosazovat a preferovat své vlastní zájmy je vede k vzájemné ostražitosti, sociální vnímání spravedlnosti vede lidi ke sjednocení se ve vlastní bezpečnosti. Mezi jednotlivci s rozdílnými cíli vytváří společné pojetí spravedlnosti, které vede k občanskému společenství; společná touha po spravedlnosti omezuje sledování jiných cílů.²²

Sociální koncept spravedlnosti lze považovat za základní pilíř dobře uspořádané lidské společnosti.

Jistě ne všechny existující společnosti jsou zcela uspořádané dle tohoto konceptu, protože je velmi sporné, co je spravedlivé a co nespravedlivé. Lidí se nesjednotí v tom, jaké zásady mají určovat základní podmínky shody ve společnosti. Avšak i přes takové diferenciaci můžeme stále říct, že každá společnost má koncept spravedlnosti. To znamená, že akceptují potřebu určitého souboru zásad týkajících se základních práv a povinností a jsou ochotni je dodržovat a být tím svázáni.²³

Pojem spravedlnosti jako takový se tedy liší od specifických koncepcí spravedlnosti a ukazuje, co je těmto různým koncepcím společné. Ti, kdo zastávají jiná pojetí spravedlnosti, mohou stále souhlasit s tím, že instituce jsou spravedlivé, když se mezi lidmi nedělají svévolné rozdíly, pokud jde o základní práva a povinnosti, a když pravidla mohou být vhodná mezi konkurenčními nároky na výhody společenského života. Na této deskripci spravedlivých institucí (společností) se lidé mohou shodnout, protože pojmy svévolného rozlišování a správně nastavené rovnováhy, které do pojmu spravedlnosti vstupují, jsou vždy otevřené takovému výkladu, který je ve shodě s principy, které si každý osvojuje. Takové principy kladou důraz na podobnosti a rozdíly mezi lidmi, které jsou podstatné pro stanovení a určení práv a povinností, a také specifikují, jaké rozdělení výhod je přijatelné. Je zcela zřejmé, že pojetí tohoto rozlišení mezi jedním konceptem a spravedlností neřeší závažné otázky, ale jen napomáhá definovat roli principů sociální spravedlnosti.

²² Rawls, J.: *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 17.

²³ Studijní materiály, *Informační systém* [online]. [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/dplag/podobnosti?dokument=/el/fss/jaro2021/POLb1011/um/literatura/Rawls_-_Teorie_spravedlnosti_17-32.pdf; noplag=1

Určitá podobnost v daných pojmech spravedlnosti však není jedinou podmínkou životaschopnosti lidské společnosti. Existují další sociální problémy, zejména problémy koordinace, efektivity a stability. Plány jednotlivců tedy musí být vedeny tak, aby jejich jednání bylo slučitelné a aby bylo možné uskutečnit, aniž by byla společnost vážně zklamána, což je zákonné očekávání. Výstupem uskutečnění těchto plánů musí být naplnění sociálních cílů, které jsou účinné v souladu se spravedlností. A konečně schéma sociální spolupráce musí být stabilní: musím se víceméně podřídít a jednat podle základních pravidel, a když dojde ke třenicím, musím vstoupit do hry stabilizační síly. Nyní je jasné, že tyto tři problémy souvisí s pojmem spravedlnosti. Jestliže zde není existence míry shody o tom, co je možné považovat už spravedlivé a co naopak není, je zcela jisté, že pro jednotlivé lidi je náročnější koordinovat své plány dostatečně efektivně, aby dosáhl vzájemného prospěchu jako společnosti.²⁴

Absence důvěry a zloba ničí vzájemný respekt, podezřívavost a nepřátelství vede lidi k interakcím, kterým je potřebné předejít. Proto, zatímco výrazná role konceptu vlastního kapitálu spočívá ve specifikaci základních práv a povinností a při stanovení přijatelného rozdělení akcií, způsob, jakým je každý koncept implementován, je spojen s otázkami efektivity, koordinace a stability. Proto není reálné kompletně definovat pojem spravedlnosti pouze podle jeho distribuční role.

1.3 Předmět spravedlnosti

Mnoho věcí lze považovat za spravedlivé i nespravedlivé; nejen zákony, instituce a sociální systémy, ale i různé konkrétní akce, včetně rozhodnutí, rozsudků a obvinění. Spravedlivé a nespravedlivé nazýváme také dispozice a dispozice lidí, a dokonce i lidé samotné (Nussbaum, 1990).

Naším tématem je však sociální spravedlnost. Hlavní předmět spravedlnosti je pro nás základní strukturou společnosti, přesněji způsoby, jakými základními společenskými institucemi přidělují základní práva a povinnosti. Základními institucemi máme na mysli ústavu a základní hospodářské a sociální uspořádání. Tedy právní ochrana svobody myšlení a svobody svědomí, volný trh,

²⁴ Studijní materiály, *Informační systém* [online]. [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/dplag/podobnosti?dokument=/el/fss/jaro2005/POL734/um/Rawls_Teorie_spravedlnosti_17-32.pdf;noplac=1

soukromé vlastnictví výrobních prostředků, monogamní rodina jsou příklady základních společenských institucí.

Dohromady ve stejném schématu základní instituce definují práva a povinnosti lidí a ovlivňují jejich životní vyhlídky – kým doufají, že budou a jak toho chtějí dosáhnout. Základní struktura je primárním předmětem spravedlnosti, protože její dopad je velmi hluboký a je přítomen od samého počátku. Intuice nám říká, že tato struktura obsahuje různé sociální pozice a že lidé narození do různých sociálních pozic mají různá očekávání, která jsou určována jak politickým systémem, tak ekonomickými a sociálními okolnostmi. V tomto ohledu instituce společnosti od samého počátku staví některé společenské pozice nad jiné. Výrazně prohlubují nerovnost. Nejen, že jsou všeprostopující, ale ovlivňují i původní životní šance lidí; nicméně, nelze je ospravedlnit odvoláním se na koncepty zasluh. Právě na druhy nerovnosti, které jsou tyto nevyhnutelné v základní struktuře každé společnosti, je třeba uplatňovat především principy sociální spravedlnosti. Těmito principy se řídí výběr politické struktury a základních prvků sociálního a ekonomického systému (Nussbaum, 1990).

Spravedlnost sociálního schématu v podstatě závisí na tom, jak jsou přisuzována základním právům a povinnostem, na ekonomických příležitostech a sociálních podmínkách v různých částech společnosti. Těmito principy se řídí výběr politické struktury a základních prvků sociálního a ekonomického systému. Spravedlnost sociálního schématu v podstatě závisí na tom, jak jsou přisuzována základním právům a povinnostem, a také na ekonomických příležitostech a sociálních podmínkách v různých částech společnosti.

Rozsah naší studie je omezený ve dvou pohledech. Nejprve se zabývám zvláštním případem problému spravedlnosti. Neberu v úvahu spravedlnost institucí a společenské zvyklosti obecně, stejně jako jednotlivé případy spravedlnosti mezinárodního práva a vztahů mezi státy. Tedy za předpokladu, že pojem spravedlnosti je aplikovatelný vždy, když dojde k alokaci (přídělu) něčeho, který je racionálně nalezen za zisk nebo ztrátu, pak nás zajímá pouze jeden příklad jeho aplikace. Není důvod se předem domnívat, že principy základní struktury fungují ve všech případech. Tyto zásady se nemusí vztahovat na pravidla a postupy konkrétního sdružení nebo menších sociálních skupin. Mohou být irelevantní pro různé konvence a každodenní zvyky; nemusí vrhnout světlo na spravedlnost, nebo

ještě lépe, spravedlivost dobrovolných postupů spolupráce při provádění smluvních dohod (Nussbaum, 1990).

Podmínky mezinárodního práva mohou vyžadovat zcela odlišné principy, které jsou uváděny na světlo velmi odlišným způsobem. Budu spokojena, podaří-li se mi zformulovat rozumnou koncepci spravedlnosti pro základní strukturu společnosti, dočasně chápanou jako uzavřený systém, izolovaný od ostatních společností. Je zcela přirozené předpokládat, že pokud budeme mít pro tento případ solidní teorii, zbytek problémů spravedlnosti bude ve světle této teorie snazší. S vhodnými úpravami tato teorie poskytne vodítka k některým dalším podobným otázkám.

Dalším omezením je, že většinou zvažuji principy spravedlnosti, kterými by se měla řídit spořádaná společnost. Předpokládá se, že jakýkoli člověk jedná spravedlivě a hraje svou roli při zachování spravedlivých institucí. Zatímco spravedlnost může být prozíravá a žárlivá ctnost²⁵, přesto se můžeme ptát, jak by měla být dokonale spravedlivá společnost. Zabývám se tedy především tím, co nazývám teorií přísné shody (compliance) na rozdíl od teorie částečné shody. Druhá teorie zkoumá principy, které nám říkají, jak bychom se měli vypořádat s nespravedlností. To zahrnuje témata jako teorie trestu, doktrína spravedlivé války a ospravedlňování způsobů, jak čelit nespravedlivým režimům, od občanské neposlušnosti a vojenského odporu po revoluci a povstání. Zahrnuje také otázky kompenzační spravedlnosti a srovnání jedné formy institucionální nespravedlnosti s jinou. Je zřejmé, že problémy teorie částečné shody jsou naléhavé, důležité problémy. To jsou věci, se kterými se setkáváme v každodenním životě. Důvod, proč bychom měli začít s ideální teorií, je ten, že podle mě dává jediný základ pro systematickou reflexi těchto palčivějších problémů. Na takové teorii závisí např. diskuse o problémech občanské neposlušnosti. Věřím, že v tomto rámci lze dosáhnout lepšího porozumění a že povaha a cíle dokonale spravedlivé společnosti jsou základní součástí teorie spravedlnosti.

Je však třeba souhlasit s tím, že koncept základní struktury je velmi vágní. Není vždy jasné, které instituce nebo funkce by zde měly být zahrnuty. Ale zatím by bylo

²⁵ Platón, FIL - Filozofie - - unium.cz. unium.cz - Studijní materiály, reference vyučujících - studentský server [online]. Copyright © 2022 unium.cz. Všechna práva vyhrazena. [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <http://www.unium.cz/materialy/0/0/platon-m18721-p2.html>

předčasné se tím znepokojoval. Začnu diskusi o principech, které platí pro to, co je rozhodně součástí intuitivně chápané základní struktury. Poté se pokusím rozšířit aplikaci těchto principů tak, aby pokrývaly to, co se jeví jako hlavní prvky struktury. Tyto zásady se mohou ukázat jako extrémně obecné, i když je to nepravděpodobné. Bude stačit, že budou aplikovatelné na většinu důležitých případů sociální péče. Je třeba mít na paměti, že koncept spravedlnosti pro základní strukturu má hodnotu sám o sobě.

Koncept sociální spravedlnosti v tomto případě poskytuje první přiblížení standardu, kterého mají posuzovat distribuční aspekty základní struktury společnosti. Tento standard by však neměl být zaměňován s principy, které definují jiné ctnosti, protože základní struktura a společenský řád mohou být obecně efektivní nebo neefektivní, liberální nebo nesvobodné a mají mnoho dalších vlastností, spravedlivých i nespravedlivých. Celkový koncept, který definuje principy pro všechny ctnosti základní struktury, spolu s jejich příslušnou spravedlností v případě konfliktu mezi nimi, je širší než koncept; je to společenský ideál. Principy spravedlnosti jsou pouze částí takového konceptu, i když nejdůležitější. Společenský ideál je zase spojen s pojmem společnost, viz způsob, jakým lze chápat cíle sociální spolupráce. Odlišná pojetí spravedlnosti vyrůstají z odlišného pojetí společnosti v konfrontaci názorů na přirozené potřeby a příznivé vyhlídky pro lidský život. Pro lepší pochopení pojmu spravedlnosti musíme upřesnit pojem sociální spolupráce, z něhož vychází. Při tom však nesmíme ztrácet ze zřetele zvláštní roli principů spravedlnosti nebo hlavního předmětu.

V úvodních poznámkách jsem rozlišovala mezi relevantními okolnostmi, které potvrdily správnou spravedlnost mezi soupeřícími cíli, a pojmem jako soubor vzájemně souvisejících principů pro rozpoznání relevantních okolností, které však určují. Spravedlnost jsem také charakterizovala jako pouhou součást společenského ideálu, ačkoli teorie, kterou navrhuji, bezpochyby rozšiřuje její každodenní význam. Tato teorie se nenabízí jako popis běžných významů, ale jako úvaha o určitých principech distribuce v rámci základní struktury společnosti.

Domnívám se, že každá úplná etická teorie musí zahrnovat principy, které, ať už jsou všechny, tvoří její doktrínu spravedlnosti. Pojem spravedlnosti musí být definován rolí jejích principů při přidělování práv a povinností a při hledání vhodného

rozdělení sociálních dávek. Pojem spravedlnosti je výkladem této role. Zdá se, že tento přístup není zcela v souladu s tím tradičním (MacIntyre, 1997).

Konkrétnější smysl dává spravedlnosti Aristoteles a z kterého vycházejí všechny následující formule. Je zřejmé, že tato definice je formulována tak, že ji lze aplikovat na činy a že lidé jsou považováni pouze za spravedlivé do té míry, do jaké její postavy jezdí ke stabilní a efektivní to do. Aristotelova definice však jednoznačně zahrnuje úvahu o tom, co člověku samotnému patří a co se mu odměňuje. Taková práva jsou velmi často odvozena ze společenských institucí a z přípustných očekávání, která z nich vyplývá. Není důvod si myslet, že by s tím Aristoteles nesouhlasil; jistě měl i v těchto případech na zvážení konceptu sociální spravedlnosti. Přijala jsem definici, která je přímo použitelná pro nejdůležitější případ – platnost základní struktury. A není zde žádný rozpor s tradičními pojmy.

2 Pojetí spravedlnosti dle Aristotela

Stejně jako Platón, Aristoteles (384–322 př. n. l.) věřil, že lidé jsou od sebe odděleni dramatickými rozdíly v jejich přirozených schopnostech, a to natolik, že zatímco někteří jsou kvalifikováni vládnout nebo se podílet na vládnutí, jiní, kteří tvoří většinu lidstva – jsou způsobilí pouze být ovládáni. Pro něj stejně jako pro Platóna je správný vztah mezi těmito dvěma kategoriemi (druhá podle Aristotela sestává z několika různých skupin, včetně žen, dětí a lidí, kteří jsou přirozeně vhodní být otroky na základě svých omezených schopností uvažování) je jedním z příkazů a poslušnosti. Pro Aristotela však vztahy mezi radikálně nerovnými nejsou primárním předmětem spravedlnosti. Pojem spravedlnosti se v Aristotelově teorii vztahuje především na soubor vztahů mezi lidmi, kteří jsou svobodní a vzájemně si relativně rovni – vztahy, které hrají v argumentaci republiky velmi malou roli. Hlavním zdrojem Aristotelovy teorie spravedlnosti je kniha V. *Etiky Nikomachovy*²⁶, která doprovází a předchází jeho *Politice* ve výkladovém pořadí. Etika je v podstatě zkoumáním povahy dobrého lidského života a zejména ctností, které jsou jeho nedílnou součástí. Jeho teorie spravedlnosti je formulována v tomto (pro něj) mnohem širším rámci (Keyt, 1991).

Na začátku svého vyprávění se Aristoteles snaží rozlišovat mezi „úplnou“ (nebo „obecnou“)²⁷ spravedlností a „částečnou“ (nebo „zvláštní“)²⁸ spravedlností. V jistém smyslu říká, že „nazýváme věci, které vytvářejí a zajišťují štěstí nebo části štěstí pro politickou komunitu“. ²⁹Spravedlnost v tomto smyslu je „úplná ctnost nebo dokonalost ve vztahu k bližnímu“³⁰. Aristoteles zde cituje větu „ve spravedlnosti je shrnuta každá ctnost“³¹ od básníka Theognise³². Úplná spravedlnost je tedy znakem charakteru, ctností, kterou lidé projevují ve vztazích s druhými, pokud tyto interakce podporují dobrý život a vedou ke štěstí členů politické komunity jako celku. Naproti tomu částečná spravedlnost souvisí s podílem výhod, které by jednotlivci měli

²⁶ Kříž, A., Aristotelés, *Etika Nikomachova*, Praha 1996

²⁷ Kříž, A., Aristotelés, *Etika Nikomachova*, Praha 1996, 1129b11–19. cf.

²⁸ Kříž, A., Aristotelés, *Etika Nikomachova*, Praha 1996, 1130a3–4.

²⁹ Kříž, A., Aristoteles. *Politika*, vyd. Š. Blahůšek – P. Rezek, Praha 1998, 1282b16–17

³⁰ ARISTOTELES, A. *Etika Nikomachova*. Praha: Petr Rezek, 2021. s.113.

³¹ Kříž, A., Aristotelés, *Etika Nikomachova*, Praha 1996

³² Theognis | Greek poet | Britannica. Encyclopedia Britannica | Britannica [online]. Copyright © Gene J. Puskar [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Theognis>

obdržet, a břemen, které by měli nést. Mezi výhodami, kterých se týká částečná spravedlnost, Aristoteles konkrétně zmiňuje čest, materiální statky a bezpečnost. I když méně zdůrazňuje břemena než užitek, je zřejmé, že částečná spravedlnost se zabývá i podílem břemen a škod, které by měli jednotlivci nést. K nespravedlnosti v částečném smyslu dochází, když člověk dostává nespravedlivý podíl na výhodách nebo zátěžích (Keyt, 1991).

Aristotelovo rozhodnutí začít svou diskusi tímto rozlišením mezi různými druhy spravedlnosti je typickým příkladem jeho filozofické metody a znamená odklon od Platónova přístupu k filozofii³³. Platón v republice³⁴ tvrdí, že spravedlnost musí být pouze v něčem, a že je vždy stejná ve všech a všech vhodných projevech. Platón proto pokračuje v hledání spravedlnosti a vyloučení, tedy tím, že se ukáže, co spravedlnost není, aby se dospělo k jednoznačnému pohledu na to, čím je. Aristotelův přístup naproti tomu připouští, že spravedlnost může být několik různých věcí, a zejména to, že na ni lze nahlížet mnoha různými způsoby, z nichž každý může obsahovat významnou pravdu. Aristotelův pojem úplné spravedlnosti je velmi široký. Zhruba koresponduje s představou správnosti v moderní době a označuje kvalitu nebo vlastnosti charakteru, které vedou lidi ke správné věci, obecně řečeno, zda to znamená být spravedlivý nebo uplatňovat dobrý úsudek jiným způsobem (Nussbaum, 1990).

Naproti tomu jeho pojetí částečné spravedlnosti je podstatně užší a odpovídá zhruba běžnému pojetí spravedlnosti či férovosti. Ačkoli je pro jeho popis ctností důležitý pojem úplné spravedlnosti, ústředním tématem V. knihy Nicomachovy Etiky je částečná spravedlnost, která je součástí úplné spravedlnosti: částí, která má co do činění se spravedlností. Budu následovat Aristotela tím, že se v této kapitole zaměřím na částečnou spravedlnost, konkrétně na to, co bychom dnes nazvali „spravedlností“³⁵, na rozdíl od širšího tématu správnosti³⁶ – s ohledem na to, že je však poskytnut širší kontext jeho diskuse, myšlenkou úplné spravedlnosti a že

³³ Platonovo učení o idejích | Nová Akropolis. Nová Akropolis | [online]. Copyright © [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <https://www.akropolis.cz/content/platonovo-uceni-o-idejich-0#:~:text=Centr%C3%A1ln%C3%ADm%20j%C3%A1drem%20jeho%20filozo>

³⁴ *Ústava - Republika*. [Praha]: Nová Akropolis, [1996]. Učební text ke Kursu srovnávací filosofie Východu a Západu. ISBN 80-86038-07-6.

³⁵ Tamtéž, 1129a3

³⁶ ARISTOTELES, A. *Etika Níkomachova*. Praha ? : Petr Rezek, 2021. 304 s.

Aristoteles definoval myšlenku úplné spravedlnosti odkazem na myšlenku dobrého života pro členy politického společenství jako celku. Pro jednoduchost budu na toto téma obvykle používat označení „spravedlnost“ a vynechám těžkopádnější „částečnou spravedlnost“³⁷.

V diskusích o Aristotelových názorech na spravedlnost je obvyklé řídit se jeho vlastním řádem výkladu. Poté, co Aristoteles rozlišil mezi úplnou a částečnou spravedlností a deklaroval svůj záměr zaměřit se na tu druhou, přistoupil k rozlišení dvou jejích forem, totiž spravedlnosti distributivní a spravedlnosti nápravné. Poté probírá několik dalších témat: vztah spravedlnosti a reciprocity, spravedlnost v politickém smyslu a další. Většina komentátorů soustředila svou pozornost na Aristotelovy komentáře k distributivní a korektivní spravedlnosti, přičemž následující témata považovala za přílohy, přestože tyto pozdější diskuse zabírají asi dvě třetiny jeho celkového popisu. Tento přístup vedl k určitým zvláštním obtížím, zejména při zpracování Aristotelovy diskuse o spravedlnosti a reciprocitě (Keyt, 1991).

Mnoho jeho autorů dospělo k závěru, že tato diskuse je anomální. Někteří usoudili, že je to zjevně nemístné, odbočka, která by mohla být lépe umístěna někde jinde než v kontextu jeho diskuse o spravedlnosti. Ve skutečnosti je Aristotelova diskuse o vztahu mezi spravedlností a reciprocitou kotvou pro celou jeho teorii spravedlnosti ve smyslu spravedlnost v podílech jednotlivců. Koncept reciprocity je pevným bodem, ke kterému jsou připoutány jeho představy o (částečné) spravedlnosti se všemi odlišy a odlišy a kvalifikacemi, jimž tyto představy podléhají. Než se zamyslíme nad jeho představami o distributivní a korektivní spravedlnosti, věnujme chvíli pochopení základního charakteru Aristotelova pojetí reciprocity. Aristoteles zahajuje diskusi o vztahu mezi vzájemností a spravedlností tím, že „něco si myslí, [...]“³⁸, která je bez další kvalifikace spravedlivá, neboť Pythagorejci definovali spravedlnost bez výhrad jako vzájemnost“.³⁹ Rychle pokračuje a naznačuje, že toto chápání spravedlnosti nemůže být správné, protože v mnoha případech reciprocita

³⁷ Pojetí spravedlnosti v Platónově Ústavě a v Aristotelově Etice Nikomachově | REFLEXE - filosofický časopis. 302 Found [online]. Copyright © OIKOYMENH 2006 [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/Reflexe_35/Pojeti_spravedlnosti_v_Platonove_

³⁸ ARISTOTELES, A. *Etika Nikomachova*. Praha ? : Petr Rezek, 2021. 304 s.

³⁹ Digitální repozitář UK [online]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/80247/DPTX_2014_1_11220_0_321961_0_159058.pdf?sequence=1

a spravedlivost nejsou totožné. Pokud například běžný občan udeří policistu nebo jiného veřejného činitele v době, kdy je ve službě, spravedlnosti nebude vyhověno, pokud úředník pouze vrátí ránu.⁴⁰ Spravedlnost není vykonána ani v případě, že soukromý občan vrátí úder, když je udeřen úředníkem, když úředník vykonává své povinnosti (Nussbaum, 1990).

Zdá se, že Aristotelova pointa spočívá v tom, že když jsou vztahy mezi stranami hierarchické nebo do určité míry nerovné, spravedlnost nemá formu reciprocity – nebo přesněji řečeno, nemá formu (to, co jsem nazvala) vyvážené reciprocity, která znamená návrat výhod nebo škod rovných hodnotu těm, které člověk obdržel. Zdá se, že mnoho čtenářů dospělo k závěru, že Aristotelovo odmítnutí pythagorejské asociace mezi spravedlností a reciprocitou je konec věci a že jediným závěrem, ke kterému chce své čtenáře dovést, je, že spravedlnost nespočívá ve reciprocitě. Tento závěr však není v souladu s textem. Bezprostředně po výše diskutovaných argumentech nabízí Aristoteles následující postřehy, vše v kontextu své úvodní otázky o tom, jak bychom měli pojímat spravedlnost „nekvalifikovaně“: Asociace založené na vzájemné výměně pojmů je tento druh spravedlnosti, totiž reciprocita v souladu spíše s proporcí než s aritmetickou rovností. Ve skutečnosti město drží pohromadě poměrným dílem. Lidé se snaží buď oplatit zlo za zlo – jinak se považují za redukované na otroky – nebo platí dobro dobrem, protože jinak neexistuje žádný vzájemný příspěvek, a právě vzájemným přispíváním lidé drží pohromadě. Podívejme se na tento zásadní soubor nároků trochu podrobněji. Jaké body se Aristoteles snaží v této pasáži sdělit?⁴¹ (MacIntyre, 1998)

Zprvė, Aristoteles spojuje spravedlnost spíše s „reciprocitou v souladu s proporcí“ než s (jak tvrdí) pythagorejským pojetím reciprocity jako směny aritmeticky stejných hodnot. Jinými slovy, směna bude spravedlivá, pokud vyměněné věci budou úměrné zásluhám, popř. příspěvky stran směny. Jsou-li si dotyčné strany přísně rovny a vstupují do vzájemného směnného vztahu, pak je spravedlnost vykonána, když výhody, které si vyměňují, mají stejnou hodnotu. V tomto případě je spravedlivý vztah mezi těmito dvěma stranami vztahem vyvážené reciprocity. Na druhé straně, pokud si strany nejsou rovné v zásluhách druhu, který je relevantní pro jejich

⁴⁰ ARISTOTELES, A. *Etika Níkomachova*. Praha: Petr Rezek, 2021. s.118.

⁴¹ MacIntyre, A. Aristotle on Justice., In *Whose Justice? Which Rationality?*, 103–123. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1998, str 103.

transakci, pak je spravedlnosti učiněno zadost, když se vyměňované výhody liší v hodnotě úměrně různým zásluhám zúčastněných stran. V tomto případě je spravedlivý vztah mezi těmito stranami vztahem nevyvážené reciprocity, kdy rozsah nerovnováhy lze určit porovnáním jejich příslušných předností. Spravedlnost je do značné míry věcí reciprocity, i když tato reciprocita není nutně „aritmického“ (jak to nazývá Aristoteles) nebo vyváženého druhu (Nussbaum, 1990).

Za druhé, Aristoteles se zde zaměřuje na kolektivity, v nichž se lidé sdružují za účelem směny. Politická komunita v pravém slova smyslu je nyní pro Aristotela sdružením založeným na vzájemných změnách, které umožňují jeho členům prosperovat, aby byli jako kolektiv soběstační. Takové sdružení se skládá z lidí, kteří jsou svobodně narozeni a mají stálé vztahy relativní rovnosti mezi sebou, alespoň v tom smyslu, že nikdo ze své podstaty nemá právo přikazovat komukoli z ostatních, kteří by se přimlouvali. Politické komunity, jako jsou ženy, děti a otroci, nejsou stranami Aristotelova schématu spravedlnosti na základě poměrné reciprocity. Jak je vidět, existuje kvalifikovaný smysl, ve kterém lze vztahy mezi svobodnými dospělými muži a těmi, o nichž Aristotelés věří, že jsou od přírody jejich radikální podřadné vztahy považovány za spravedlivé nebo nespravedlivé, ale ústřední a nekvalifikovaný koncept spravedlnosti se vztahuje pouze na vztahy proporcionální reciprocity mezi relativními rovnými (Keyt, 1991).

Pro Aristotela se tedy myšlenky o spravedlnosti – tedy o druhu spravedlnosti, který se zabývá spravedlivostí podílů jednotlivců – centrálně zabývající se vztahy mezi lidmi, kteří jsou svobodní a sobě rovní v tom smyslu, že žádný nemá nárok přirozenost ovládat kohokoli z ostatních. Tyto myšlenky se zaměřují na podíly, které jednotlivci dostávají – jak podíly na výhodách, jako jsou počty, materiální statky a zabezpečení, tak podíly na břemenech nebo škodách. A koncept, se kterým se musí spojit jakákoli adekvátní teorie spravedlnosti, je koncept reciprocity (MacIntyre, 1998).

2.1 Spravedlnost distributivní a korektivní

Aristoteles rozděluje spravedlnost – chápanou jako spravedlnost v podílech jednotlivců – na dvě formy, distributivní a korektivní.⁴² Tyto formy jsou založeny na

⁴² ARISTOTELES, A. *Etika Níkomachova*. Praha ? : Petr Rezek, 2021. 124s.

dvou odlišných variantách konceptu reciprocity. Podívejme se nejprve na spravedlnost v její distributivní podobě.⁴³ Aristoteles uvádí téma distributivní spravedlnosti tím, že říká, že se jedná o rozdělování vyznamenání, majetku nebo čehokoli jiného, co je rozděleno mezi členy komunity. Neboť v takových věcech mohou lidé obdržet podíly, které jsou buď rovné nebo nerovné podílům ostatních. Tento úvod podléhá dvěma významným výhradám. Za prvé, ačkoli se Aristoteles zajímá především o analýzu spravedlnosti v kontextu politické komunity, politická komunita není jediný druh asociace založené na vzájemné výměně, kterou tvoří muži, kteří jsou si rovni.⁴⁴ Koncept distribuční spravedlnosti platí pro každé takové sdružení, nejen pro politický systém. Za druhé, termíny přeložené jako „rovný“ a „nerovný“, které jsou v některých kontextech stejně přeloženy jako „spravedlivý“ a „nespravedlivý“. Zdá se tedy, že Aristoteles skutečně říká, že je možné, aby člověk měl podíl, který je spravedlivý nebo nespravedlivý ve srovnání s podílem jeho souseda, přičemž „spravedlivý“ podíl nemusí být nutně „rovný“. Aristoteles vysvětluje pojem distributivní spravedlnosti načrtnutím jednoduché ilustrace (Keyt, 1991).

Distribuční spravedlnosti je dosaženo, když „jak je jedna osoba k druhé osobě, tak je jedna věc k druhé“ – jinými slovy, když poměr mezi dotčenými věcmi je stejný jako poměr mezi osobami. Pokud jsou si dvě osoby rovny, pak by jejich podíly měly být stejné jako věc distributivní spravedlnosti. Pokud si lidé nejsou rovni, pak jejich spravedlivé podíly budou nerovné v poměru k nerovnosti mezi nimi. (Mějte na paměti, že podle Aristotela jsou všechny osoby, které vstupují do hry v čemkoli, co souvisí s distributivní spravedlností, relativně rovné v tom smyslu, že nikdo nemá právo přikazovat ostatním. Nicméně tito relativní rovni mohou být a často jsou si nerovní v zásluhách.) Aristoteles nabízí pouze nejabstraktnější popis základu, na kterém by se měla určovat rovnost nebo nerovnost osob. Tvrdí, že všichni připouštějí, že spravedlnost při rozdělování by měla být určována na základě zásluh. Aristoteles zcela nemlčí o tom, na jakém základě by se mělo spravedlivé rozdělování provádět. Poté, co prohlásil, že „spravedlnost při rozdělování veřejného majetku se vždy řídí poměrem popsáním výše“, pokračuje a poznamenává, že

⁴³ ARISTOTELES, A. *Etika Níkomachova*. Praha: Petr Rezek, 2021. 125 s.

⁴⁴ ARISTOTELES, A. *Etika Níkomachova*. Praha: Petr Rezek, 2021. 120 s.

pokud se rozdělování uskuteční z veřejných prostředků, bude to nepřiměřené příspěvkům členů, a nespravedlivé je to, co porušuje poměr. Spravedlivé dělení je, když podíl na statcích je odvozen z poměru mezi jednotlivými lidmi ve stejném měřítku.⁴⁵ Aristoteles zde navrhuje, že alespoň v případě fondů teorie distributivní spravedlnosti ukazuje na jednoznačný závěr, totiž že účastníci společného podniku by měli sklízet výhody úměrně svým příspěvkům tomuto podniku. I když Aristotelovi je jasné, že myšlenku distributivní spravedlnosti lze aplikovat na mnoho typů běžného podnikání, nejdůležitějším typem podnikání je pro něj politické sdružení. Politické sdružení je tvořeno lidmi, kteří sdílejí společný život, aby si udrželi soběstačnost a dosáhli dobrého života.⁴⁶ Tyto cíle jsou dosažitelné pouze prostřednictvím příspěvků, které jsou nezbytně různorodé. Výroba hmotných statků je jedním druhem příspěvku. Poskytování služeb je něco jiného. Ale protože lidský rozkvět je založen na účasti na řadě činností – včetně například aktivit charakteristických pro přátelství – lze cíle politického sdružení dosáhnout pouze tehdy, pokud jsou tyto ekonomické příspěvky doplněny řadou příspěvků neekonomického druhu (Keyt, 1991).

Jak ukazuje ve své kapitole o vztahu spravedlnosti a reciprocity, Aristoteles si uvědomuje, že je obtížné provést kvantitativně smysluplná srovnání mezi hodnotami věcí, které se liší svým druhem. Ve směnných vztazích mezi lidmi, kteří produkují různé druhy zboží, lze tento problém řešit zavedením peněz, což umožňuje měřit hodnoty různých statků jediným měřítkem. To je důvod, proč je možné vyvodit jednoznačné závěry z teorie distributivní spravedlnosti v případech, které zahrnují rozdělování finančních prostředků. V případě příspěvků politické komunitě, které jsou odolné vůči ocenění v peněžním vyjádření, však žádný takový společný standard není snadno dostupný. To může být jedním z důvodů, proč „vyvstávají bitvy a stížnosti v důsledku toho, že sobě rovní mají věci, které si nejsou rovné, nebo osoby, které si nejsou rovné, mají věci rovné“ (MacIntyre, 1998).

Při neexistenci společného standardu, na který by se bylo možné odvolat při posuzování konkurenčních nároků, jsou takové konflikty pravděpodobně nevyhnutelné. Zdá se, že Aristotelova teorie distributivní spravedlnosti je podložena

⁴⁵ Kříž, A., Aristotelés, *Etika Níkomachova*, Praha 1996, 1131a

⁴⁶ ARISTOTELES, A. *Etika Níkomachova*. Praha: Petr Rezek, 2021. S.114.

averzí k tomu, co se později začalo nazývat principem příspěvku, který říká (zhruba), že je jen na lidech, aby sklízeli odměny z běžného podniku, které mají úměrnou hodnotu k příspěvkům, které do tohoto podniku učinili. Domnívali se, že všechny příspěvky lze kvantifikovat v peněžních termínech a že princip příspěvku lze nejlépe realizovat prostřednictvím neomezeného systému volného trhu. Verze principu příspěvku, kterou můžeme připsat Aristotelovi, zaujímá zcela oddělené území od tohoto tržního pojetí.⁴⁷ V jeho teorii je skutečně velmi důležitým bodem, že při absenci společného standardu, podle kterého by bylo možné porovnávat hodnoty různých příspěvků, tento jednoznačný princip nepovede k podobně jednoznačným praktickým předpisům a že je to pouze prostřednictvím politických procesů, že takové předpisy lze vymýšlet spravedlivě (MacIntyre, 1998).

Nicméně základním bodem nejběžnějšího výkladu Aristotelovy teorie distributivní spravedlnosti je averze k principu příspěvku, v němž je koncept příspěvku vykládán spíše expanzivně než v úzkých ekonomických termínech.

Vraťme se k Aristotelovu popisu nápravné spravedlnosti. Tento koncept, jak si jej představuje, se vztahuje na soukromé transakce dvou typů. Dobrovolné transakce jsou takové, do kterých všechny strany vstupují dobrovolně. Aristoteles tuto kategorii ilustruje na příkladech, které mají finanční charakter: prodej a koupě, půjčování finančních prostředků s úrokem nebo bez úroku, pronájem, poskytnutí jistoty a svěření finančních prostředků. Druhou kategorií tvoří nedobrovolné transakce. V moderní angličtině běžně používáme termín „transactions“ pro dobrovolné směny, ale pro Aristotela je jakákoli interakce mezi dvěma nebo více osobami, která zahrnuje přenos výhod nebo škod, transakcí, na kterou se vztahují zásady spravedlnosti. Nedobrovolné transakce jsou dvojího druhu. Některé podle jeho popisu zahrnují tajné činnosti, jako je krádež, cizoložství, otrava, atentát, kuplířství, lákání otroků k úniku z otroctví a vydávání křivých svědectví. Další druh nedobrovolné transakce zahrnuje použití síly; příklady zahrnují napadení, uvěznění, vraždu, loupež, mrzačení, pomluvu a urážku na cti. Aristoteles uvádí svůj popis nápravné spravedlnosti tím, že ihned poté, co dokončí svou diskusi o distributivní spravedlnosti, říká, že „druhým druhem spravedlnosti je nápravný druh (Keyt, 1991).

⁴⁷ ARISTOTELES, A. *Etika Níkomachova*. Praha: Petr Rezek, 2021. S.117.

Aristotelův popis nápravné spravedlnosti v transakcích předpokládá koncepci spravedlivých transakcí. Transakce totiž podléhají opravě pouze tehdy, když se něco pokazilo. Když se Aristoteles zaměřuje na distributivní a nápravnou spravedlnost, zdá se, že má na mysli druh spravedlnosti, který je ovlivňován sebevědomým jednáním činitele: v případě distributivní spravedlnosti nějaká osoba nebo osoby, které mají odpovědnost za distribuci, vyznamenání, materiální statky, bezpečnost nebo podobně⁴⁸; v případě nápravného soudnictví soudce nebo rozhodce. V druhém případě jsou sebevědomé akce osoby vyžadovány jako záležitost spravedlnosti pouze tehdy, když transakce, jejichž náprava se zdála být nespravedlivá. Podívejme se nejprve na nápravnou spravedlnost ve vztahu k dobrovolným transakcím (Nussbaum, 1990).

Abychom pochopili Aristotelovo pojetí tohoto druhu spravedlnosti, musíme nejprve porozumět jeho představám o spravedlivých transakcích, které jsou uvedeny v jeho kapitole o vztahu spravedlnosti a recipacity. Musíme proto trochu hlouběji prozkoumat jeho tvrzení (diskutované v části výše), že spravedlnost „bez výhrad“ spočívá v poměrné recipacitě. Ačkoli jemnější body Aristotelova vyprávění přesahují rámec této knihy, široké obrysy jeho pohledu jsou dostatečně jasné. Aristoteles ilustruje svou představu o vzájemné směně na základě proporce na řadě příkladů: stavitel a obuvník vyměňují dům za boty; lékař a farmář; švec a rolník. Aby byly rovnocenné a spravedlivé, jakákoli výměna mezi kterýmkoli z těchto párů bude muset být proporcionální. Konkrétně Aristoteles tvrdí, že proporcionální recipacity bude dosaženo, když „produkt obuvníka bude produktem farmáře, jakým je farmář obuvníkovi“ (MacIntyre, 1998).

Aristoteles předpokládá, že výrobci v různých profesích nebo řemeslech jsou si v určitém ohledu nerovni, což umožňuje jejich srovnání, protože „nejsou to dva lékaři, kdo tvoří komunitu, ale lékař a farmář, a obecně ti, kteří jsou různí a nerovni. Podobně se zdá, že předpokládá, že produkty mají vlastní hodnotu a že hodnoty jsou kvalitativně odlišné produkty lze smysluplně porovnávat prostřednictvím společné měny. Předpokládejme, že hodnota stavitele (měřená jakýmkoli standardem umožňujícím srovnání mezi výrobci v různých profesích) je dvakrát větší než hodnota ševce. (Mějte na paměti, že pro Aristotela jsou stavitel, farmář a

⁴⁸ ARISTOTELES, A. *Etika Níkomachova*. Praha ? : Petr Rezek, 2021. S. 118.

švec všichni relativně rovni – to znamená, že jsou si rovni stejně jako svobodní v tom smyslu, že nikdo nemá od přírody právo přikazovat ostatním.) (Nussbaum, 1990)

Aristoteles nevysvětluje, na jakém základě se určují relativní hodnoty stavitele a ševce, případně jakékoliv dvojice profesionálů či živnostníků. Přesto lze důvodně předpokládat, že mohl uvažovat o přínosu těchto profesionálů nebo obchodníků k celkové zásobě zboží a služeb dostupných členům politické komunity. Předpokládejme, že stavitel ve výše uvedeném příkladu je dvakrát tak produktivní než obuvník. Vysoká produktivita stavitele odpovídá za jeho vyšší hodnotu než u obuvníka. Vysvětluje také, proč má stavitel v rámci spravedlnosti nárok na obuv od obuvníka v dvojnásobné hodnotě, než dům, který obuvníkovi převádí. Stavitel přispívá dvojnásobnou hodnotou do celkových zásob zboží a má právo na vrácení dvojnásobné hodnoty, než jakou má obuvník, je to, co Aristoteles míní „reciprocitou v souladu s proporcí spíše než s aritmetickou rovností“. Proporcionální reciprocita je v tomto kontextu formou principu příspěvku, ve kterém je koncept příspěvku vykládán expanzivně – stejný princip, který se zdá být základem jeho teorie distributivní spravedlnosti. Nyní se můžeme vrátit k Aristotelovu popisu nápravné spravedlnosti v transakcích, formě spravedlnosti, která je založena na předpokladu Aristotelovy teorie spravedlnosti, že došlo k určité nespravedlnosti v transakcích – k určitému odklonu od Aristotelova principu proporcionální reciprocity při směně (Keyt, 1991).

Hlavním rysem korektivní spravedlnosti je, že je založena na tom, co Aristoteles nazývá „aritmetická“ rovnost, nikoli na rovnost proporcionální. Na rozdíl od druhu spravedlnosti, která je základem vzájemných změn držících politické společnosti pohromadě, a na rozdíl od distributivní spravedlnosti, v korektivní spravedlnosti relativní hodnoty příspěvků stran k celkové populaci politického společenství nemá místo při zjišťování toho, co tvoří nápravnou spravedlnost. Soudce, který byl povolán, aby napravil spáchanou nespravedlnost, sebere pachateli přebytek a vrátí jej oběti, a to bez ohledu na charakter strany nebo hodnotu jejich příspěvků. Aristotelův předpoklad je, že hodnota stran sporu (kde hodnota je určena hodnotou jejich příspěvků do společného podniku) již byla vzata v úvahu při určování podílů na zboží, které mají před nespravedlivou transakcí. Bylo by tedy překrucováním spravedlnosti, brát tento faktor znovu v úvahu při rozhodování jejich sporu.

Předpokladem nápravné spravedlnosti je, že každá strana vlastnila spravedlivý podíl před nespravedlivým obchodem.⁴⁹

Cílem přisedícího nebo soudce by mělo být obnovení rovnováhy, která mezi stranami existovala před nespravedlností. Soudce tak činí tak, že stranu, která z toho měla prospěch, připraví o svůj nespravedlivý zisk a nahradí poškozené straně jakoukoli nespravedlivou ztrátu. V termínech, které jsem navrhla v první kapitole této práce, je princip, který je základem Aristotelovy teorie nápravné spravedlnosti ve vztahu k dobrovolným transakcím, založen na konceptu vyvážené reciprocitě. Nyní se můžeme obrátit k Aristotelovým myšlenkám o nápravné spravedlnosti ve vztahu k nedobrovolným transakcím. Mnoho učenců navrhlo, že ve své teorii spravedlnosti Aristoteles nejedná o otázkách trestu nebo retribuční spravedlnosti, což je bod, který více než několik z těchto učenců považuje v nejlepším případě za zvláštnost a v nejhorším za vážné opomenutí. Aristoteles má na mysli retribuční spravedlnost ve svých diskusích o proporcionální reciprocitě (základu pro uvažování o částečné spravedlnosti obecně) i o nápravné spravedlnosti. Termín, který se překládá jako „reciprocita“ do antipeontos, znamená doslova „utrpení na oplátku za své činy“ a svým významem se blíží známému pravidlu reciprocitě v odplatné spravedlnosti „oko za oko, zub za zub. Na začátku své diskuse o spravedlnosti jako reciprocitě Aristoteles cituje pravidlo Rhadamanthyse⁵⁰ (bájného syna Dia a Europy), „když člověk trpí tím, co dělal, bude vykonána správná spravedlnost“, i když to neschvaluje (Keyt, 1991).

Pythagorejský výklad tohoto pravidla. Když tvrdí, že prostá, vyvážená reciprocita jako pravidlo spravedlnosti v případě obyčejného muže, který zasáhne veřejného činitele nestačí, zdá se, že naznačuje, že nějaká forma trestu pro toho muže by byla spravedlivá. A ve své diskusi o nápravné spravedlnosti (o níž pojednávám více níže) Aristoteles uvádí, že když jeden člověk udeří a druhý je zasažen, když jeden člověk zabíjí a druhý je zabit, činy a utrpení byly rozděleny na nerovné části a soudce se

⁴⁹ ARISTOTELES, A. *Etika Níkomachova*. Praha: Petr Rezek, 2021. s.115.

⁵⁰ MINOS, RHADAMANTHYS & AEACUS - The Judges of the Dead of Greek Mythology. THEOI GREEK MYTHOLOGY - Exploring Mythology in Classical Literature & Art [online]. Copyright © Copyright 2000 [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <https://www.theoi.com/Khthonios/Rhadamanthys.html>

snaží vyrovnat zisk a ztrátu srážkou z prvního (MacIntyre, 1998). V korektivní spravedlnosti je náprava zákonným projevem logiky souvztažnosti.⁵¹

Aristotelova úvaha zde evokuje představu, že spravedlivou reakcí na zločin je obnovení rovnováhy, která byla narušena – názor, který byl v jeho době dlouho dominantním způsobem uvažování o tématu retribuční justice. Zdá se dostatečně jasné, že toto téma neignoroval. Stejně jako v případě dobrovolných akcí, které se zvrty, a proto vyžadují nápravu, Aristoteles předpokládá, že před nedobrovolnou transakcí vlastnila každá zúčastněná strana svůj spravedlivý podíl na jakémkoli zboží, které by mohlo způsobit problém. Stejně tak jeho uvažování o nápravné spravedlnosti ve vztahu k nedobrovolným transakcím předpokládá, že prioritou jiná relevantní „transakce“ zúčastněné strany měly vůči sobě vzájemný vztah spravedlnosti. Aristoteles předpokládá, že je samozřejmé, že krádež, přepadení, vražda a další činy, při nichž pachatel způsobí újmu nechtěné nebo nevědomé oběti, jsou nespravedlivé. Korektivní spravedlnost, jak je aplikována na nedobrovolné transakce, „zachází se stranami jako s rovnými, přičemž zvažuje, zda jedna způsobila nespravedlnost a druhá ji utrpěla“ (Nussbaum, 1990).

V případě pachatele, který zranil nebo zabil jinou osobu, je tohoto vyrovnání – nebo obnovení rovnováhy – dosaženo tím, že pachateli ublíží. Aristoteles nenabízí vzorec pro přesné určení velikosti druhu škody, která by měla být způsobena pachatelům. Klíčovým bodem pro něj je, že újma, kterou pachatelé nespravedlivě způsobí obětem, by měla být odměněna újmou, která je na oplátku uložena pachatelům, „neboť jinak se [oběti] považují za otroky“ (citováno výše). Jako obecné pravidlo však navrhuje, aby výše trestu nebo ztráty uložené viníkovi nespravedlivé újmy byla v „aritmetickém“ poměru (tj. rovna hodnotě) velikosti ztráty nebo újmy, kterou pachatel způsobil. Nejpravděpodobnější výklad Aristotelovy teorie nápravné spravedlnosti s ohledem na nedobrovolné transakce – jeho teorie retribuční spravedlnosti – je ten, že vyžaduje něco jako oko za oko nebo lex talionis⁵², nebo v obecnější podobě vyváženou reciprocitu. Zdá se, že základní principy obou částí jeho teorie nápravného soudnictví mají kořeny v konceptu vyvážené reciprocity (Keyt, 1991).

⁵¹ Kříž, A., Aristotelés, Etika Níkomachova, Praha 1996, 1131a.

⁵² Latinsky oko za oko

Přestože myšlenka spravedlnosti je aplikovatelná na jakékoli sdružení relativních rovných, které je založeno na vzájemné výměně, nejdůležitějším místem spravedlnosti je politické společenství: to, co hledáme, není pouze spravedlnost v nekvalifikovaném smyslu, ale také spravedlnost politická, tj. spravedlnost svobodných a (proporcionálně nebo aritmeticky) rovných občanů žijících společně s ohledem na uspokojení přání. Aristoteles rozděluje to, co je spravedlivé v politickém smyslu, do dvou kategorií: co je spravedlivé od přírody, a co je spravedlivé podle konvence.⁵³ Toto rozlišení bylo zdrojem značného zmatku ze strany Aristotelových vykladačů. Nejběžnější výklad Aristotelova pojetí toho, co je od přírody spravedlivé (neboli „přirozené právo“), ztotožňuje tento pojem se stoickým, křesťanským a racionalistickým pojetím přirozeného práva, které všechny považuje za přirozený, univerzální a neměnný standard spravedlnosti. Podle tohoto názoru je Aristotelova teorie ranou – možná nejranější – formulací koncepce spravedlnosti nezávisle na jakémkoli konkrétním právním systému, která může být použita k hodnocení, kritice a v některých případech odsouzení existujících právních ustanovení jako nespravedlivých. Níže uvidíme, že Aristotelovu teorii spravedlnosti skutečně zdobí aureol myšlenek, které mají za cíl překonat ustanovení jakéhokoli konkrétního existujícího systému pozitivního práva. Jeho představa o tom, co je od přírody spravedlivé, však není primárním zdrojem tohoto světla. Tato představa přinejlepším vyzařuje jen slabou záři ve srovnání s jasnými paprsky spojenými se stoickými a pozdějšími představami přírodního zákona (MacIntyre, 1998).

Můžeme pochopit proč, když vezmeme v úvahu dva rysy tohoto pojmu. Za prvé, na rozdíl od mnoha jiných spisovatelů, včetně některých řeckých spisovatelů své doby, Aristoteles klasifikuje to, co je spravedlivé od přírody, jako pododdělení toho, co je spravedlivé v politickém smyslu. Pokud by tato představa byla stavem podobným stoickým a pozdějším idejím, s nimiž je často srovnáván, měl by mnohem lepší smysl, kdyby jej Aristoteles charakterizoval jako nezávislý a nesmyslný dříve, co je spravedlivý v politickém smyslu. To, že tak nečiní, silně naznačuje, že jeho pojetí toho, co je od přírody spravedlivé, není zamýšleno tak, aby hrálo roli, kterou měla představa přirozeného práva nebo přirozeného práva plnit v mnoha pozdějších systémech idejí. Za druhé, Aristoteles trvá na tom, že co je spravedlivé od přírody, podléhá změnám – skutečně, že co je od přírody spravedlivé, podléhá změnám

⁵³ ARISTOTELES, A. *Etika Níkomachova*. Praha: Petr Rezek, 2021. s.117.

stejně jako to, co je spravedlivé konvencí. Toto tvrzení – které bylo kamenem úrazu vykladačů od Tomáše Akvinského, kteří vidí Aristotela jako zdroj nebo zakladatele teorie přirozeného práva – je neslučitelné s obvyklou představou přirozeného práva jako věčného a neměnného. Nejlepší výklad Aristotelova rozlišení je relativně jednoduchý. Co je spravedlivou konvencí se týká záležitostí, o kterých bychom byli lhostejní, kdyby neexistoval soubor pravidel, která můžeme považovat za záležitosti dohody nebo konvence. Aristoteles uvádí příklad výběru zvířete (kozy nebo ovce), které by mělo být považováno za vhodné pro oběť (Keyt, 1991).

Můžeme přidat příklad volby mezi jízdou po pravé nebo levé straně vozovky. Nezáleží na tom, zda si za obětované předměty vybereme kozy nebo ovce, o nic víc, než když zvolíme levou nebo pravou stranu silnice pro cestování vpřed. Jakmile je však dosaženo dohody, tato volba se stává konvencí a její porušení se stává nespravedlností. V tomto případě jsou spravedlnost a nespravedlnost konstituovány přijetím úmluvy. Naopak, to, co je ze své podstaty spravedlivé, se vztahuje k záležitostem, ke kterým nejsme lhostejní, dokonce i v případě neexistence určitých pravidel. Zdá se zřejmé, že bychom nebyli lhostejní k útokům nebo vraždám, i kdyby neexistovala žádná zákonná ustanovení, která by tyto činy zakazovala a trestala. Obecněji řečeno, činy, které přispívají k lidskému rozkvětu – činy, které vytvářejí a zachovávají štěstí pro sociální a politickou komunitu – jsou ze své podstaty spravedlivé, akce, které odvádějí pozornost ze zachování nebo štěstí komunity jsou od přírody nespravedlivé (MacIntyre, 1998).

Vzhledem k tomu, že druhy jednání, které přispívají k zachování a štěstí politického společenství, se v jednotlivých situacích liší, to, co je ze své podstaty spravedlivé (a nespravedlivé), podléhá změnám. Pro Aristotela možná ještě důležitější, se každé konkrétní politické společenství v některých ohledech liší od každého jiného politického společenství. Druhy jednání, které přispívají k zachování jednoho druhu politického společenství, se liší od druhů, které přispívají k zachování jiného druhu, takže jednání, které je jen v jednom druhu společenství, může být v jiném nespravedlivé. Přesto je soubor akcí, které přispívají k lidskému rozkvětu, v každém okamžiku nebo za jakýchkoli okolností poměrně jasný. Jestliže Aristotelovo pojetí přirozeného práva není zamýšleno tak, aby představovalo věčný, univerzální a neměnný standard spravedlnosti, odpovídá něco v historii standardu, kterému se může hodit, aby posuzoval spravedlnost či nespravedlnost existujících zákonů?

Nebo je pojem spravedlnosti u Aristotela tak parazitický na pojmu práva, že spravedlnost je pro něj prakticky synonymem práva? Některé pasáže Nicomachovy etiky naznačují druhý závěr. Existuje tedy smysl, v němž to, co je zákonné, je podle Aristotela spravedlivé. Z jiných částí jeho diskuse je však zřejmé, že skutečné pozitivní zákony mohou být nedokonalé, a dokonce v některých případech přímo nespravedlivé, ve smyslu pro spravedlnost, který neztotožňuje striktně spravedlivé s právním. (Připomeňme, že Aristoteles si spravedlnost může představit mnoha různými způsoby, z nichž každý může obsahovat významná pravda.) Aristoteles navíc poukazuje na to, že i ty nejlépe sestavené zákony jsou někdy nedokonalé, když je aplikujeme na konkrétní případy. Zákony jsou svou povahou obecnými předpisy nebo soudními příkazy, ale „jsou některé případy, pro které není možné uvést v prohlášení, které je obecné“ (Nussbaum, 1990).

Proto lze v zájmu spravedlnosti spravedlivě odložit závěry založené výhradně na právu, když soudce zjistí, že zákony v konkrétním případě nedávají smysl. „Ačkoli je spravedlivé spravedlivé, není to zákonná spravedlnost, ale její náprava“. Aristoteles dále poznamenává: Lidé si uvědomují, že moc jednat nespravedlivě spočívá na nich samotných, a proto být spravedlivý je snadné. Ale jen náhodou, že akce předepsané zákonem jsou totožné s těmi, které nařizuje spravedlnost. Aby to bylo spravedlivé, musí být činy a distribuce prováděny zvláštním způsobem a znalosti potřebné k provádění těchto věcí je obtížnější dosáhnout než znalosti toho, co dělá lidi zdravými. V této pasáži Aristotelés objasňuje, že zákony jsou i ve své nejlepší podstatě nedokonalým vyjádřením spravedlnosti. Abychom pochopili, že spravedlivé a nespravedlivé vyžaduje moudrost, nikoli pouhou znalost zákona, protože zákony nejsou ze své podstaty spravedlivé, ale vznikají pouze tím, že jsou pečlivě a uvážlivě vytvořeny. Nejzávažnější rozpory mezi právem a spravedlností vznikají, když režimu chybí klíčový atribut potřebný k podpoře spravedlnosti „bez výhrad“, totiž společný život mezi muži, kteří jsou svobodní (MacIntyre, 1998).

Římští právníci použili Aristotelovy názory na vyrovnávací spravedlnost zcela prakticky, sloužily jim jako ukazatele „směru, kterým se bude právo vyvíjet.“⁵⁴

⁵⁴ W. Dajczak, T. Giaro, Fr. Longschamps de Bérier, F., Dostálík, P., Právo římské. Základy soukromého práva, Olomouc, 2014, str. 372.

3 Pojetí spravedlnosti dle Rawlse

Spravedlnost je hlavním prvkem a základním kritériem společenského řádu. Společnost je dobře uspořádána, pokud:

- má určité pojetí spravedlnosti;
- tento koncept je všem známý a jeho principy jsou všemi přijímány;
- stávající sociální instituce sledují tyto dva principy.

Prvním předpokladem existence společenského řádu je tedy existence deklarovaných principů, na kterých je založena základní struktura (rozdělení celkového společenského bohatství, moci) a také instituce, které dělají jejich otrocké i kastovní společnosti, které schvalovaly nejsvévolnější formy diskriminace, byly řízené a spořádané společnosti, nebyly však spravedliví.

3.1 Osobnost J. Rawlse a jeho zakladatelské myšlenky

John Rawls⁵⁵ je člověk, který věnoval mnoho pozornosti a práce porozumění a studiu lidských práv a upozornil na skutečnost, že spravedlnost je nezbytnou součástí správného rozvoje a pokroku ve společnosti. John Rawls se narodil v Americe a dával přednost politické sféře společnosti, vyjadřoval své zájmy liberálně-reformním směrem. Rawls si ve svých spisech klade 2 úkoly ke studiu, prvním je odpovědět na otázku, co je spravedlnost a jak ji přizpůsobit v podmínkách skutečných mravních zásad a základů. Za druhé, a pravděpodobně jeden z nejdůležitějších, je nutné formulovat teorii, která by byla alternativou k utilitarismu.⁵⁶

Studiem a analýzou pojmu spravedlnosti Rawls dospívá k závěru, že spravedlnost je základem společnosti, pod základem společnosti Rawls chápe souhrn nejdůležitějších institucí pro život. Vytěžování toho nejdůležitějšího ze sociálního, politického, ekonomického a duchovního sektoru: rodina, právo, ekonomický systém (tržní hospodářství), soukromé vlastnictví. Nejdůležitější funkcí uvažované společnosti je distribuce a identifikace preferencí, které v sociální společnosti

⁵⁵ *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Copyright © 2021 [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/rawls/>

⁵⁶ Rawls, J.: *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 21.

vznikají, co je nyní pro společnost cennější. Principy spravedlnosti by se měly právě rozdělovat tak, jak mají být označeny určité výhody, jako je moc, blaho, práva a svobody atd.⁵⁷

V procesu vývoje metody pro odvození principů spravedlnosti se přiklonil k rozvoji nezajímavého rozhodování. Aby John Rawls prostudoval tuto problematiku, obrátil se ke studiu liberální tradice společenské smlouvy. Pro rozvinutí své teorie nazývá „společenskou smlouvu“ - výchozí pozici, která by byla demokratickou volbou a individuální volbou by probíhala paralelně. Aby byla volba každého účastníka nezávislá, zavádí Rawls pojem „závoj nevědomosti“. Díky „závoji nevědomosti“ jsou skryty poměrně významné informace o jejich vlastním materiálním stavu, duchovním stavu a úrovni vzdělání atd. Pokud osoba, která se rozhoduje, si není vědoma své finanční situace, nebude se snažit chránit chudé.

Prostřednictvím této metody výběru lidé vyloučí možnosti, které je neuspokojují, a nakonec, jak navrhuje John Rawls, se spokojí se dvěma principy:

1. Všichni lidé mají stejná práva a svobody.
2. Sociální a ekonomická nerovnost by měla být zaměřena na méně majetné skupiny obyvatelstva. Instrukce a sociální vrstvy by měly být otevřené osobě s jakýmkoli příjmem, s výhradou distribuce a rovnosti příležitostí.⁵⁸

Není náhodou, že tyto dva principy se nacházejí v této posloupnosti. V prvním principu je podle Rawlse svoboda jednotlivce mnohem vyšší než ekonomická a sociální nerovnost. Rawls věřil, že blaho lidí by nemohlo existovat, pokud by byly svobody omezeny. Ve druhém principu, „principu diference“, se Rawls domnívá, že rovnost příležitostí je důležitější než rozdělování ekonomických a sociálních výhod ve prospěch více znevýhodněné populace.

Díky této teorii spravedlnosti vytvořil Rawls filozofický rámec pro lidi, kteří inklinují k přerozdělování zdrojů a regulaci sociálních a ekonomických vztahů v moderní

⁵⁷ Rawls, J.: *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 29-31.

⁵⁸ Rawls, J.: *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 29.

společnosti, kde existuje tržní ekonomický systém. Teorie spravedlnosti Johna Rawlse se od ostatních teorií spravedlnosti liší především tím, že jasně rozumí struktuře samotné společnosti a zároveň kombinuje individuální svobody občanů a pečlivější a správnější distribuci materiálu. sociální a duchovní výhody.

John Rawls ve své teorii spravedlnosti trvá na pozici ochrany individuálních práv a svobod občanů. Jeho teorie dokazuje, že je možné zahrnout politickou praxi, která svým účelem dokazuje, že všeobecná rovnost je možná, do samotné tradice společenské smlouvy. Teorie Johna Rawlse má jedno z nejvýznamnějších míst ve vývoji moderního západního liberalismu.⁵⁹

3.2 Kategorie spravedlnosti v dílech J. Rawlse

Než přejdeme ke kategoriím spravedlnosti, je důležité odhalit samotný pojem „spravedlnost“. Termín spravedlnost má své kořeny ve starověkém Řecku. Protože v nejranějších fázích vývoje sociální společnosti existovalo přirozené právo. Podle přirozeného práva existovala zásada „oko za oko“, tedy čin za čin. Spravedlnost byla v té době „mírou pomsty“, která byla regulována pomocí veřejného mínění a vůdce.

Otázka spravedlnosti znepokojovala veřejnost, vědce a filozofy v průběhu vývoje společnosti. V různých náboženstvích, vědeckých dílech a prohlášeních filozofů se spravedlnost odhalovala ve svých různých projevech. Pokud takové náboženství považujeme za buddhismus, pak v učení „o karma“ najdeme pojem spravedlnost, který je definován jako odplata za chyby a hříchy, kterých se lidé dopustili v minulých životech. Démokritos, který také uvažoval o pojmu spravedlnosti, jej odhalil jako správnost a plnění povinnosti. Starověcí filozofové považovali spravedlnost za vlastnost vysoce morálního člověka (Rawls, 1995).

Platón věnoval zvláštní pozornost otázce spravedlnosti po procesu se svým učitelem Sokratem. Sokrates ve svém díle „Dialogy“ definuje pojem Spravedlnost jako klid duše sám o sobě a uspořádanost částí duše, a to jak ve vztahu k sobě navzájem, tak jako celku; rozdělovací moc, dávat každému, co mu náleží;

⁵⁹ Rawls, J.: *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 29 - 32.

schopnost, kterou si ten, kdo ji vlastní, přednostně vybírá to, co se mu zdá spravedlivé; schopnost dodržovat v životě zákony; schopnost dodržovat správné zákony.

Již v jeho dalším díle „Stát“ je pojem spravedlnosti odhalen ze strany dobra, protože dobro je spravedlnost a spravedlnost je dobro. Aristoteles ve svých spisech poměrně často vymezoval spravedlnost jako kvalitativní charakteristický rys. Po Aristotelovi se spravedlnost již začala dělit na dva odlišné typy: rovnostářskou a distributivní. John Locke⁶⁰ viděl spravedlnost jako smlouvu, podřízenost zákonu a jako rozdělení mezi soukromými a veřejnými zájmy. Kant uvažoval o spravedlnosti z etické a právní stránky⁶¹. S odkazem na „soud svědomí“ a „právní soud“ ve svých dílech dochází k závěru, že „soud spravedlnosti“ sestává právě z kombinace těchto soudů. Když mluvíme o 19. století o chápání a odhalování spravedlnosti, lze vyzdvihnout takové vědce, jako byl Pierre Joseph Proudhon. Byl to on, kdo věřil, že spravedlnost je základním pojmem morálky. John Rawls řekl, že je to spravedlnost, která ve skutečnosti odráží skutečné postavení člověka ve společnosti. Ve svých spisech uvažuje a dokazuje, že člověk nemůže žít ve společnosti, pokud nejsou naplňovány jeho potřeby a nejsou chráněna jeho práva a svobody ve všech sférách společnosti, duchovní, ekonomické, politické a sociální. V moderním světě se vytvořily určité pojmy a vlastnosti pojmu spravedlnost.

1. Spravedlnost není jednoznačná. Než řekneme, co je spravedlivé a co ne, je třeba zvážit časové období a faktory, které ovlivnily přijetí konkrétního rozhodnutí.
2. Některé z nejdůležitějších rysů spravedlnosti jsou rovnost, sebekritika, objektivita
3. Spravedlnost existuje pouze ve společenských vztazích. Vztahy mezi jednotlivci jsou regulovány morálními pravidly a základy.
4. Spravedlnost existuje pouze s jednáním sociálního objektu. Je důležité pochopit, že bez subjektu nemají sociální reakce pojem „spravedlivé“ nebo „nespravedlivé“. Tyto vlastnosti spravedlnosti jsou možné pouze se vztahy

⁶⁰ *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Copyright © 2017 [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/justice-distributive/>

⁶¹ [online]. Dostupné z: <https://www.libertarianism.org/columns/immanuel-kants-theory-justice>

„subjekt-subjekt“, nebo „subjekt-veřejná instituce“. To znamená, že pokud se instituce společnosti dostanou do kontaktu s člověkem, je naznačeno, zda je tento akt spravedlivý či nikoli.

5. Obsah spravedlnosti se objevuje ve třech hlavních aspektech: míra odměny, míra požadavků, míra legitimacy (Rawls, 1995).

Podívejme se na každý aspekt spravedlnosti zvlášť.

Míra odměny. Tento aspekt spravedlnosti není vždy jednoznačný, v závislosti na historické době a situaci má různý obsah. V moderním světě je nejdůležitějším problémem sociální spravedlnosti vysvobození člověka z ponižování a vykořisťování, plné zajištění jeho práv a svobod. Morální spravedlnost se provádí analýzou dobra a zla, chvály a trestu. Právní spravedlnost – je upravena rovným právním zacházením se všemi občany.

Měřítko požadavků. V tomto aspektu spravedlnost působí jako regulátor vztahu mezi člověkem, společností a státem. Pokud jedinec neplní své závazky vůči společnosti, pak se dopouští nespravedlivého jednání. Není náhodou, že od pradávna se v různých filozofických dílech, které zastřešovaly pojem morálka, utvářelo zlaté pravidlo: „chovej se k lidem tak, jak chceš, aby se oni chovali k tobě“ měřítko legitimacy. V tomto aspektu je spravedlnost regulátorem mezi právem a veřejností.

Shrneme-li tedy, můžeme říci, že koncept a aplikace principu spravedlnosti pochází z jeho filozofického a právního počátku. Je třeba poznamenat, že jsou brány v úvahu objektivní politické, sociální, ekonomické a duchovní aspekty vztahu mezi jednotlivcem a ostatními subjekty. Jako filozofický a právní koncept spravedlnosti posuzuje složitost sociálních vztahů jedince a samotného jedince hodnotí jako autonomního jedince (Rawls, 1995).

3.3 Instituce spravedlivé společnosti

Práce J. Rawlse „Teorie spravedlnosti“ se dotýká řady otázek, které jsou v současné době stále aktuální, jako je trend k rovnosti, toleranci a společnému zájmu, vztahy mezi skupinami a státem, jednota jednotlivce, výhoda pochopení spravedlnosti. John Rawls v tomto díle upozorňuje na politologii, ekonomii, vládu, právo a sociální

rovnováhu⁶². Jedním z hlavních cílů, které při psaní předmětné práce naznačil, bylo dokázat, že jeho teorie má své místo a nemůže být pouhou hypotézou, ale díky jeho úsudkům lze utvářet fungující sociální, právní a ekonomické instituce. Uvážíme-li dva principy spravedlnosti, které Rawls hlásá, můžeme dojít k závěru, že instituce moci, které Rawls navrhuje, jsou tradiční pro ústavně-liberálně-demokratický směr. Proces zakládání ideálních, spravedlivých institucí probíhá ve čtyřech fázích. V důsledku překonání těchto fází vzniká: spravedlivá politická struktura, spravedlivý ekonomický systém, mechanismy pro překonání nespravedlnosti, zohlednění problémů formální spravedlnosti.⁶³

První etapa je charakterizována volbou základních principů spravedlnosti. Jak postupujete z fáze do fáze, opona nevědomosti se postupně zvedá (ve čtvrté fázi padá úplně)⁶⁴. Zvednutím opony nevědomosti si uvědomíme, co společnost je, čím je, a určíme své místo v této společnosti.⁶⁵ Druhou etapu charakterizuje vytvoření spravedlivé ústavy, ve které budou zakotvena a zajištěna práva a svobody občanů. Spravedlivá ústava předpokládá úplnou svobodu občanů. Ústava nemůže být založena na náboženské složce a zásadách, které předpokládají správnost, neexistuje žádná národní myšlenka. Hlavní myšlenkou takové společnosti je spravedlnost. To znamená, že vláda nemá právo ani povinnost plnit svá vlastní přání nebo přání většiny ohledně těchto otázek morálky a poté náboženství.“ Ústava říká, že vláda může omezit svobodu, ale pouze v případě bezpečnosti, ale svoboda svědomí nebude omezena nikdy. Principem rovného občanství je zajistit všem občanům možnost účastnit se politického života. To však bude vyžadovat princip dělby moci, kontroly a rovnováhy, listinu práv. Jinými slovy, spravedlivá ústava je dokument, který omezí vládu, ale ponechá dostatek kompetencí k zachování práva a legitimacy skutků (Rawls, 1995). Další krok je legislativní. V této fázi jsou stanoveny mechanismy pro regulaci hospodářské a sociální politiky. V této fázi formování si

⁶² Rawls, J.: *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 45.

⁶³ MAŇASOVÁ, Tereza. *Pojetí spravedlnosti u Rawlse a Nozicka* [online]. Brno, 2016 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/zc04rz/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Ivana Holzbachová, CSc.

⁶⁴ Rawls, J.: *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 46.

⁶⁵ Rawls, J.: *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 83.

jednotlivci sami vybírají hlavní ekonomické a sociální výhody, které by mohly být užitečné pro státnost.

John Rawls ve své práci zdůrazňuje, že kapitalismus a socialismus mohou stejnou měrou uspokojit druhý princip spravedlnosti. Jak lze zároveň realizovat princip rovnosti a rozdílu, k tomu je nutné zajistit rovné příležitosti pro hospodářskou soutěž. Pokud například vezmeme v úvahu přání vlády zajistit rovný přístup ke vzdělání pro všechny členy společnosti prostřednictvím financování a dotací, ukazuje to spíše spravedlivou než formální rovnost příležitostí. Všichni lidé tak budou moci získat vzdělání v té či oné míře, v závislosti pouze na jejich osobní touze. John Rawls uvažuje o rozdělení moci, o kterém se mluví ve třetí etapě – etapě ekonomické spravedlnosti. V této fázi se nelze obejít bez čtyř složek vlády. Investiční odvětví - je určeno k podpoře cenové konkurence a mělo by zabránit vzniku monopolizace tržního systému. Stabilizační složka vlády musí udržovat plnou zaměstnanost obyvatelstva, díky čemuž bude docházet ke stálé efektivitě tržní ekonomiky. Převodová větev zajišťuje udržení sociálního minima. Existuje distribuční pobočka, odpovídá za zdanění a potřebu změn vlastnických práv. Důležitým faktorem spravedlnosti je, že generace nemohou využívat zdroje předchozích generací, to znamená, že každá doba má své vlastní úspěchy. Jedním z důsledků principů odlišnosti je princip spravedlivých úspor. Tento princip je navržen tak, aby se staral a myslel na další generace a v průběhu historického času dosáhl nových výšin ve vztahu k předchozí generaci.

Společnost musí nejen přijmout principy, které Rawls navrhuje, ale také pochopit, že přinášejí povinnosti před zákonem. Není žádným tajemstvím, že absolutně spravedlivá společnost neexistuje (Rawls, 1995).

3.4 Základní pojmy a podstata teorie spravedlnosti

Spravedlnost je první ctností společenských institucí. Pokud zákony nebo sociální instituce nefungují tak, jak by měly, musí být odstraněny nebo zcela změněny. Každý jedinec má právo na nedotknutelnost a toto právo nemůže porušit ani nejvyspělejší společnost. Z tohoto důvodu spravedlnost nepřipouští, aby byla jedna osoba zbavena práva na svobodu za účelem získání výhod jiných lidí. Můžeme shrnout, že ve spravedlivé společnosti musí být respektována práva a svobody občanů, které budou nejen existovat de iure, ale budou i de facto regulovány.

Nespravedlnost je tolerována pouze tehdy, když se společnost potřebuje vyhnout hledání větší nespravedlnosti. Je důležité mít na paměti, že pravda a spravedlnost jsou prvními ctnostmi společnosti a jsou nekompromisní.⁶⁶

John Rawls právem zaujímá místo mezi vynikajícími osobnostmi 20. století. Jeho dílo „Teorie spravedlnosti“ lze právem považovat za jedno z nejcitovanějších děl v západním světě. Když Rawls začal psát toto dílo, viděl spravedlnost v poctivosti. Než budou lidé k sobě féroví, musí být upřímní. A žádné sobecké chování nelze považovat za samozřejmost. Druhým zvažovaným aspektem bylo smluvní pojetí spravedlnosti, které staví do kontrastu s tehdejšími intuitivním a utilitárním přístupem. Podle filozofa by se lidé neměli pohybovat ke spravedlnosti intuicí, lidé by měli pochopit, že uzavírají dohodu, jejíž dodržování je přísně kontrolováno. Z toho můžeme usuzovat: spravedlnost je určitá dohoda mezi jednotlivci, díky níž bude zajištěna svoboda a ochrana jejich práv a dodržování povinností mezi jednotlivci, státem.

John Rawls považuje za základní rysy:

- Každý jednatel by měl mít stejné právo na nejobecnější systém stejných základních svobod slučitelný s podobnými systémy svobod pro jiné lidi.
- Sociální nerovnosti a ekonomické nerovnosti by měly být organizovány tak, aby současně vedly k největšímu prospěchu pro nejméně úspěšné, až v souladu s principem spravedlivého spoření a zpřístupnily všechny pozice a pozice v podmínkách spravedlivé rovnosti příležitostí.

3.5 Principy teorie spravedlnosti a jejich aplikovatelnost v moderní společnosti

Při zkoumání otázky spravedlnosti dochází Rawls k závěru, že všichni lidé, kteří se rozhodnou, si vyberou následující koncept spravedlnosti: „Všechny primární veřejné statky – svoboda a příležitost, příjem a bohatství a podmínky sebeúcty. - by měly

⁶⁶ MAŇASOVÁ, Tereza. *Pojetí spravedlnosti u Rawlse a Nozicka* [online]. Brno, 2016 [cit. 2022-04-01]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/zc04rz/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Ivana Holzbachová, CSc.

být rozděleny rovnoměrně, pokud nerovnoměrné rozdělení některého nebo všech těchto přínosů neslouží ku prospěchu nejméně prosperující části společnosti. Z obecného konceptu se dále odvozují dva konkrétnější principy spravedlnosti (Rawls, 1995).

Principy spravedlnosti jsou výsledkem svobodné dohody, tzn. to jsou principy, které jednotlivci přijímají v původní pozici rovnosti. Lze si představit, že se lidé sešli a dohodli se na vymezení práv a povinností. "Podstatným rysem této situace je, že nikdo nezná své místo ve společnosti, své třídní postavení a sociální postavení. A také to, co mu bude předurčeno díky přirozeným vlohám, rozumových schopností, sil atd. Důležité ustanovení této teorie, že principy spravedlnosti se volí za závoj nevědomosti. Spravedlnost předpokládá, že v počáteční situaci, která je spravedlivá. Například dva boxeři bojují o cenu 1 milion dolarů. Musí se ale předem dohodnout, jak budou rozdělovat tyto peníze. Pokud oba nevědí, kdo vyhraje pak by spravedlivý poměr byl 600 :400. Pokud někdo ví, že vyhraje, tak bude chtít vzít všechno.

Rawls chce tuto poslední situaci v konceptu „závoje nevědomosti“ vyloučit. Na základě principu levelování je pak nutné dělit 50 : 50. V tomto případě bude souboj postrádat smysl. Obecným závěrem je proto nutnost zachování sociální hierarchie. Podmínkou hierarchie bude její užitečnost pro všechny, včetně těch nejméně úspěšných (Rawls, 1995).

Nerovnost by měla být přínosem pro všechny, včetně těch méně majetných, protože ti nejmajetnější mohou platit vyšší daně, které může společnost rozdělit méně majetným. Takové vztahy jsou korektní. Lidé v počáteční situaci si vyberou dva principy:

- Rovnost, pokud jde o základní svobodu, práva a povinnosti;
- rozdělování výhod (příjmy, moc, odpovědnost), vedoucí ke kompenzaci výhod pro každého člověka, včetně méně úspěšného.

Rozdělení výhod by mělo být takové, aby v každém, včetně méněcenných, probudilo ochotu ke spolupráci. Takto chápaná spravedlnost je výsledkem čestné

dohody, na základě čehož mohou ti šťastnější počítat se spoluprací jiných lidí, i těch, které patří mezi podřadné. Spravedlnost je měřítkem rovnosti a měřítkem nerovnosti. Lidé by si měli být rovni v distribuci společenských hodnot. Nerovnost však bude také spravedlivá, pokud bude přínosem pro všechny.

1. Každý má stejné právo na co nejširší systém stejných základních svobod slučitelný s obdobnými svobodami jiných lidí.
2. Sociální a ekonomické nerovnosti by měly být organizovány tak, aby:
 - a. Lze od nich očekávat přínosy pro všechny;
 - b. přístup k pozicím a pozicím byl otevřený všem.

Základní svobody: politické (právo volit a zastávat veřejné funkce), svoboda projevu, svoboda svědomí, svoboda myšlení, svoboda jednotlivce, včetně osvobození od psychického nátlaku a fyzického ohrožení, právo vlastnit osobní majetek a svoboda před svým volným zatčením nebo zadržením, musí být rovné podle prvního principu spravedlnosti (Rawls, 1995).

Druhý princip platí pro rozdělování příjmů a bohatství, moci a odpovědnosti. Je zřejmé, že rovnost není vždy preferována.⁶⁷ Rovnost v socioekonomické sféře, pokud je dosahována za cenu omezování ekonomické aktivity a vynucování nízké životní úrovně většiny občanů, nelze považovat za požehnání. Naopak nerovnost v bohatství může být zdrojem kompenzačních výhod pro každého člověka (například kvůli vysoké progresivní dani, která je na bohatství uvalena), a pak je to samozřejmě spravedlivé. Tento princip je založen na systému sociální spravedlnosti ve většině západních zemí (Švédsko, Kanada, Nizozemsko).⁶⁸

⁶⁷ Rawls, J.: *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 171.

⁶⁸ *Oficiální stránky časopisu » Sociální práce* [online]. Dostupné z: <https://socialni prace.cz/wp-content/uploads/2020/11/2014-4.pdf>

3.6 Morální obsah Rawlsových principů spravedlnosti

Morální obsah zásad spravedlnosti Rawlse je spojen s úkolem čelit obecným pohnutkám, předcházet újmě a utrpení jiné osobě a také předcházet příčinám destruktivního a agresivního chování těch, které zahrnují zájmy byly poškozeny. Spravedlnost jako morální princip si klade za cíl stanovit hranici svévole jednotlivce, který má moc a bohatství (Rawls, 1995).

Další novou dimenzí etiky je postoj člověka k budoucím generacím. Náš vztah k budoucí generaci je zásadně asymetrický a nespravedlivý. Budoucí generace nemá žádné komunikační kanály se současnou generací, neexistuje mezi nimi žádný skutečný vztah. Budoucí generace nemají žádný hlas a nejsou schopny ovlivnit současnou generaci. Jejich blaho a samotná existence závisí tím nejzásadnějším způsobem na nás. Myšlenka spravedlnosti však znamená, že kdyby budoucí generace měly hlas, nesouhlasily by s takovou situací, kterou lze označit za stav ekologické deprivace.

3.7 Výhody a nevýhody teorie spravedlnosti v podmínkách otevřenosti politických systémů

Protože dílo Johna Rawlse „Teorie spravedlnosti“ bylo novátorské, objevili se teoretici, kteří stáli na straně autora a uznávali vše, o čem psal, ale spolu s nimi se objevili i teoretici, kteří jeho názor absolutně nepodporovali. Kritici teorie uvedli, že bodem obratu v této teorii je teoretická smlouva se všemi podmínkami, které jsou k ní připojeny, jako jsou: závoje nevědomosti, bod první volby, čtyři fáze atd. Pokud znovu analyzujeme jeho teorii, vidíme, že Rawls deklaruje pouze jednu správnou možnost, jak se lidé chovat v rizikové situaci, ačkoli teorie her nepopírá jinou strategii toho, co se děje, včetně té, která by byla založena na vysokém riziku. Pravděpodobnější je, že osoba sama je averzní k riziku, a dokonce akceptuje, že podstoupením určitého rizika to jednatel dělá pro své osobní dobro. Pokud vezmeme v úvahu tuto verzi událostí, pak Rawlsova teorie ztrácí základy, na kterých stojí (Rawls, 1995).

Jiní autoři upozorňují na extrémně komplikovanou a umělou povahu podmínek hypotetické dohody.⁶⁹ Fakt souhlasu se zásadami spravedlnosti v hypotetické situaci v žádném případě nezavazuje člověka, aby s nimi v reálné situaci souhlasil. To znamená, že tato teoretická situace nevytváří morální závazky, bez nichž principy spravedlnosti ztrácejí smysl.

Nejrozsáhlejší proud negativních výroků, které byly ve vztahu k teorii, byl odůvodněn tím, že teorie byla obviněna z tajného utilitarismu. Nabízí se otázka: jaká je ve skutečnosti Rawlsova hypotetická smlouva? Toto absolutně není smlouva, kterou mezi sebou jednotlivci uzavřeli v teoriích Hobbese, Locka a Rousseaua.

Ale co je nejdůležitější, význam Rawlsovy hypotetické smlouvy zůstává eminentně utilitární. Uzavírají ji jednotlivci ve snaze zajistit si co největší garantované množství primárních statků, tedy ve snaze znásobit vlastní užitek. Nelze také ignorovat značný uspěchaný Rawlsův předpoklad, že jednotlivci budou hlásat právě jeho dva principy. Pokud mírně změním strategii racionality, pak lze volbu učinit ve prospěch utilitárních principů. Rawlsem používaná strategie maximin, jak vyplývá z nejnovějších postulátů teorie her, není zdaleka jediná přijatelná. Je docela racionální uchýlit se k trochu většímu riziku a pak se volba utilitárních principů stává nevyhnutelnou. Proto z pohledu nejdůslednějších ochránců svobody není Rawlsova smluvní teorie jen omylem, je ohrožením svobody.

V případě změny podmínek smlouvy může společnost revidovat podmínky vlastního kapitálu. Tato teorie J. Rawlse ve skutečnosti utilitarismus neodstraňuje, pouze jej vede ke společenské volbě obecné spravedlnosti. Ve skutečnosti Rawls pouze maskuje utilitarismus zavedením smluvní terminologie, ale zachovává utilitarismus zcela jako koncept jednotlivce.

Jiní myslitelé věří, že v této Rawlsově teorii může být hodně rozhodnuto kvůli absurdní nehodě nebo zvratu osudu. Věc se má tak, že Rawls ve své teorii věnuje velkou pozornost sociálním výhodám: právům, svobodám, blahobytu, příjmu atd., ale vůbec nebere v úvahu přirozené (přirozené) výhody, které jednatel již má.

Pokud vezmeme v úvahu situaci, kdy dva lidé zabírají stejný soubor přírodních statků, ale jeden z těchto jedinců se narodil v horších podmínkách než ten druhý.

⁶⁹ Rawls, J.: *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 21.

Tato situace zcela odporuje argumentům samotného Rawlse, protože nespravedlivé nerovnosti přetrvávají. Pokud jde o teorii, Rawls říká, že lidé, kteří se narodili v různých podmínkách, by měli mít stejný přístup k univerzálním veřejným statkům. Teorie nenastoluje otázku přírodních statků, které již v lidech existují (Rawls, 1995).

John Rawls je zdaleka největším odborníkem na současnou americkou a světovou politickou ideologii. Při rozvíjení vlastního konceptu sociální spravedlnosti si Rawls se svými koncepty dal za úkol prosadit svou teorii jako alternativu k těm, které byly populární ve Spojených státech v 70. letech minulého století.

Tato teorie je obdobou použití klasického veřejného pojetí této zakázky. Ve snaze stanovit pravidla pro spravedlivou výstavbu společnosti ji Rawls prezentoval jako politický a ideologický způsob společenské smlouvy. Charakteristickým rysem je, že používá ustanovení smlouvy jako vědecký odhad. Praktický význam smluvní teorie dokládá Rawls jako model pro inteligentní veřejné rozhodování.

Pravidla nad spravedlností pro lidi, která považuje za běžná morální pravidla. Skutečné myšlenky o běžných pravidlech pro lidi jsou stanoveny ve smluvní teorii mnoha filozofů. Rawls tyto myšlenky aplikoval na svůj koncept spravedlnosti. podle Uvažuje o specifických pravidlech: pomoc druhým, nevyjímaje samozřejmě ohrožení vlastního života - jde o princip zavazující neubližovat druhým, upřímnost a věrnost, vzájemný respekt atd. Společnost však není organizována na základě lidských hodnot, pokud tato běžná pravidla používá většina lidí. protože Rozdíl mezi těmito pravidly je v tom, že zůstávají s jednotlivci, bez ohledu na jejich role a postavení. Rawlsova teorie předspravedlnosti a sociální smlouvy je konceptem sociální rovnosti lidských příležitostí. Veřejná zakázka není v tomto pojetí považována za variantu objektivního veřejného rozhodnutí. Úhrn kolektivních hodnot - liberalismus, materiální statky a prostředky - by měly být rozděleny rovným dílem. Pro Základní práva je nemožná výměna za materiální bohatství, v důsledku čehož je nemožný „barter“ mezi těmito nepravidly spravedlnosti – pravidlem svobod a pravidlem rozdělení (Rawls, 1995).

Veden myšlenkami přirozeného práva zde Rawlso rozvíjí především princip spravedlnosti, deklaruje zrovnoprávnění politických a občanských práv, poté každého jednotlivce. Tento princip vychází z prostředí tradičního liberalismu. Podle

postulátů liberalismu je však každý jedinec rovný pouze před zákonem a v ostatních sférách života se od kteréhokoli jiného jedince liší (Rawls, 1995).

Klasický liberalismus považuje za důležitou součást svobodu jednotlivce od vůle státu. To z pohledu Rawlse člověk potřebuje svobodu jako prostředek pro blaho své tvůrčí činnosti. Kritizuje postuláty utilitarismu, protože bere v úvahu pouze ideje většiny a nezajištěná společnost k utilitarismu nepatří. Liberalismus naopak akceptuje názor společnosti jako celku.

Filosofické principy od Rawlse jsou pak liberální, protože mnoho myšlenek charakteristických pro tradiční liberalismus (o myšlence přirozených práv, zde o myšlence svobody, myšlence rovnosti příležitostí, myšlence racionality a existence soukromého vlastnictví) nezaujímá v tomto jeho pojetí nejdůležitější místo. Kategorie spravedlnosti ve sféře liberalismu odvozuje svůj charakter především z ochrany práv jednotlivce. Rawls vyvinul jako principy spravedlnosti principy, které se již staly základem moderní ústavní demokracie. Rawlse přitom nelze tak úplně přiřadit k předtradičním liberálům, neboť v jeho těchto koncepcích se uvažuje o úkolu rozdělování, což je dáno i v druhém principu ze spravedlnosti z pohledu sociálně-demokratického směru. Právě kvůli tomuto odtržení od liberálních principů kritizovali mnozí odborníci Rawlsovu doktrínu.

Koncepce tohoto Rawlse je v souladu s teorií spravedlnosti pro tuto demokratickou společnost, kde podléhá zvážení garantovaného postavení pro rovnoprávné jedince. Tato teorie spojuje rysy svobody a rovnosti s pojmem občan, který se projevuje v sociální kultuře před demokratickou společností.

Teorie je individualistická a distributivní. Je individualistický kvůli svému odporu k utilitarismu. Utilitarismus předpokládá, že štěstí člověka je jedinou vlastností, podle které se posuzuje stav politiky pro svět. Volá po správné volbě politického pro a společenského dobra s hledáním štěstí. Rawls se domnívá, že utilitarismus nebere v úvahu fakt významných rozdílů mezi jednotlivci. Podle utilitarismu je každý jedinec jen bodem z lokalizace, kde se zboží a užitek sbíhají. Podle Rawlse se ale jednotlivci liší napříč spektrem vztahů, zejména v tom, jak vnímají to, co je považováno za dobrý rok. Jeho teorii lze proto aplikovat na jedince, kteří zde věří v různé morální ideály, tedy je zde aplikovatelná na pluralitní společnosti (Rawls, 1995).

Její distributivita z teorie nespočívá v tom, že jejím cílem je analyzovat a hodnotit způsoby spravedlivého rozdělování dobra ve společnosti. Na rozdíl od utilitárního konceptu distribuce, který zastává názor, že zboží by mělo být distribuováno takovým způsobem, aby se zde maximalizoval celkový nebo průměrný společenský užitek, zakládá Rawls svou teorii na pojmu spravedlnosti. Rawlsova distribuční etika není mnohými západními teoretiky odmítána s odůvodněním, že porušuje práva jednotlivce, neboť navrhuje, aby společnost do distribuce a redistribuce zahrnula to, co je ve skutečném a legálním vlastnictví soukromých osob (jejich schopnosti a talenty, stejně jako produkty jejich práce a legálně nabytého majetku).

Zde se tedy autor konceptu spravedlnosti domnívá, že je důležité reprezentovat ideál spravedlivého roku společnosti, ke kterému by měl být rok usilován. Proto, abychom plně odhalili pojem spravedlnosti v moderní společnosti, je nutné uvažovat nejen o ctnostech občanů, ale také o spravedlnosti společenských poměrů a politických institucí. Ctnost-spravedlnost potřebuje ze stávajícího zákona, u kterého zase závisí na touze těchto občanů po spravedlnosti (Rawls, 1995).

Je třeba poznamenat, že ve filozofickém přístupu J. Rawlse je problém sociální spravedlnosti z hlediska západní filozofie individualistický a pragmatický. Individualismus je charakteristickým znakem západní sociální filozofie. Jeho hlavním cílem je vytvořit říši, ve které jednotlivec nemůže svobodně myslet, volit si, jak a jednat, aniž by do něj narážel. Je to omezující zásah státu, ale tento koncept je modelem spravedlivé společnosti založené na myšlence individuální svobody a spravedlivého rozdělení materiálních statků.

John Rawls, vytvářející svou vlastní teorii, se v počáteční fázi snažil najít ideál spravedlnosti v přijetí dvou univerzálních principů spravedlnosti kteroukoli společností. Zpočátku neomezuje ani čas, ani místo pro jejich přijetí a následně implementaci, to znamená, že by měly být použitelné v jakékoli společnosti a státě, odkud se všichni lidé budou podílet na budování spravedlivé společnosti. V dalších dílech se však Rawls v reakci na kritiku svých oponentů odklání od pozice univerzality principů ke spravedlnosti a konkretizuje je jako aplikaci pouze pro americkou demokratickou společnost (Rawls, 1995).

Připouští, že rozhodnutí o tom, který systém je pro toho či onoho člověka nejlepší, závisí na mnoha faktorech, historických okolnostech, tradicích, institucích atd.

Rawls se však spíše přiklání k názoru, že pouze demokratický režim může splnit až dva principy spravedlnosti. Tuto teorii lze chápat jako pokus prosadit liberální hodnoty a zároveň zdůrazňovat fakt hodnoty pluralismu jako základu udržitelné a stabilní předrozvojové společnosti. Přítomnost tohoto pluralismu morálních, náboženských a filozofických myšlenek, vyplývající z mnoha protichůdných a často neslučitelných pojetí smyslu, hodnot a cílů v průběhu života, je typickým rysem politické kultury moderních demokratických společností. jako politická výzva v takové společnosti je nalézt řešení problému zajištění stability této moderní demokracie. Teorii od Rawlse je třeba výše chápat jako filozofii současné liberálně-demokratické politiky. Rawls tvrdí, že podle jeho teorie se sice nejedná o morální koncept, ale přesto byl vytvořen s přihlédnutím k hlavním politickým, ekonomickým a sociálním institucím západu z liberální společnosti a mimo rámec podmínek nelze aplikovat.

Pro problém distribuce hmotných statků a zdrojů přitom stále není nejrelevantnější jak stabilita civilizačního vývoje, tak vyžaduje řešení jak na domácí, tak na mezinárodní úrovni. Principy spravedlnosti tímto způsobem od J. Rawlse nabývají nového významu, neboť jsou jedním z východisek moderní společnosti z krize. Mohou sloužit jako základ pro sociální reformu a konsolidaci moderní předdemokratické společnosti a také je lze využít k řešení obou problémů udržitelného rozvoje moderní společnosti.

3.8 Shrnutí

John Rawls je filozof narozený v USA, zakladatel liberálně-státního konceptu vnitrostátního a mezinárodního práva. Proslavil se jako jeden z nejvýznamnějších delegátů americké státně-právní filozofie minulého století.

Rawls zahájil svá studia filozofie, přičemž za základ vzal problémy logiky a jazyka. Poté zde přistoupil k úvahám o hlavních problémech morálky a ideologie politiky. Hlavním tématem Rawlsových spisů bylo hledání původu spravedlivé společnosti a také úkol moderní etiky. Zrodily vášně pro politickou filozofii a umožnily Rawlsovi stát se mužem, jehož výroky jsou nejčastěji k vidění v moderních vědeckých člancích. Již v roce 1971 vyšlo první dílo, které se později stalo jedním z nejoblíbenějších výtvorů této doby. Tato práce odráží správnou definici principů, které specifikují spravedlivou sociální strukturu. Jako základ ideologického

konceptu konstituční demokracie, stejně jako alternativa k tradičním trendům - utilitarismu a intuicionismu.

V roce 1971 vyšla *The Theory of Justice*. Kniha si okamžitě získala popularitu. Rawls dokázal dát moderní filozofii spravedlnosti něco, co žádný jiný filozof předtím nedokázal. Kniha byla navíc žádaná i mezi praktickými politiky. Rawls dosáhl sjednocení nejsilnějších stránek ideologie liberalismu. Kantovská deontologie Kanta dokonale souvisela s utilitárním finalismem univerzálního štěstí. Oba směry zde byly založeny na základě Lockových pravidel nezpochybnitelných práv na člověka. Rawlsova nejdůležitější zásluha spočívá v založení hmotných pravidel spravedlnosti. Jeho metoda je konzervativní a kreativní zároveň. Rawlsova teorie společenské smlouvy se v jeho teorii doplňuje. Hovoříme o třech hlavních paradigmatech teorií spravedlnosti.

Rawlsova teorie spravedlnosti je jedním z vynikajících příkladů paradigmatu distribuce i obecné spravedlnosti.

4 Pojetí spravedlnosti dle Ronalda Dworkina

Ronald Dworkin studoval na Harvardově univerzitě, poté s výrazným úspěchem na Oxfordu, po jejím absolvování se vrátil do Ameriky a pracoval jako asistent soudce u odvolacího soudu pro druhý obvod. Pracoval jako právník v New Yorku, poté začal učit na Yaleově univerzitě. Od roku 1969 vedl katedru jurisprudence v Oxfordu, kde nahradil Herberta Harta. Od konce 70. let současně vyučuje na New York University a New York Law School. Po odchodu z Oxfordu byl jmenován Quain profesorem práva na University College London (1998-2005). králův poradce, člen Britská akademie.

Jako kritik právního pozitivismu věřil Dworkin tomuto zákonu „interpretační“ a vyplývá z institucionální historie právního systému. Soudce při rozhodování interpretuje institucionální předchozí zkušenost, „odůvodňuje“. "Konstruktivistický výklad práva je založen na politické legitimizaci této konkrétní tradice, která je vtělena do dostupného materiálu minulosti." Tímto ospravedlněním jsou morální principy tohoto právního systému („právo jako poctivost“ nebo „bezúhonnost“). Z toho vyplývá, že z morálního („nejzásadovějšího“) hlediska existuje nejlepší řešení ze všech případů, a to pouze jedno. Dworkin zkonstruoval imaginární postavu „právního Herkula“, soudce s neomezenou znalostí principů práva a neomezenou dobou rozhodování; tvrdil, že takový soudce by byl neomylný. Podle Dworkina správná morálka není vázána (na rozdíl od pozitivistické lhostejnosti k morálce), ale je vázána spíše epistemickým než „přirozeným“ způsobem, jako v konceptech „přirozeného zákona“ 18. století.

Kritici Dworkina tvrdí, že morální principy práva jsou stejně nejednoznačné a složité jako právo ve smyslu souboru aktů. Jiní tvrdí, že jeho teorie je pouhým rétorickým přikrášením, ale v praxi se scvrkává na omlouvání rozhodnutí Nejvyššího soudu USA a dává soudcům příliš velkou volnost při rozhodování. Dworkinovy názory jsou skutečně spjaté se zavedenou americkou právní tradicí, v níž se v soudních rozhodnutích odráží souvislost mnoha mimoprávních faktorů.

Dworkin také přispěl k teorii liberalismu, ke konceptům rovnosti a svobody (v diskusi o svobodě pokračuje v některých ustanoveních Isaiaha Berlina)⁷⁰.

Ronald Dworkin staví na své teorii spravedlnosti založení a pokračování teorie profesora Rawlse, kterého kritizoval. Dworkin se po většinu myšlení zabývá tématem spravedlnosti, v potaz bere Rawlsovu teorii, kterou detailně zkoumá a kritizuje. První velkou kritiku Dworkin věnuje podmíněnosti, neboli tím, že je smlouva pouze hypotetická, se kterou Rawls ve své teorii pracuje a dokonce usuzuje, že se za smlouvu vůbec nedá považovat. Tvrdí, že takto podmíněná smlouva nedokazuje slušnost dodržování a domáhat tak její ustanovení. Smlouvu by lidé měli uzavírat po vzájemné dohodě jakým způsobem spor budou řešit. Za nepřesvědčivý argument považuje Dworkin odůvodnění původním stavem. Dworkin ve svém díle zvažuje dva druhy zájmu, zájem antecedentní, který není závislý na struktuře a uchovává stabilitu i při změnách a zájem aktuální. Tvrdí, že pokud má původní stav má být brán jako argument, měl by tento stav být spojen se zájmem antecedentním, protože v případě aktuálního zájmu není zakotvena potřeba zvolit oba principy spravedlnosti. Jakmile totiž bude závoj nevědomosti odstraněn, většina lidí si uvědomí, že by pro ně bylo výhodnější, kdyby zvolili zcela odlišný princip.

⁷⁰ JSTOR: *Access Check*. JSTOR Home [online]. Copyright ©2000 [cit. 12.04.2022]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23562077>

5 Epikeia a dobré mravy

5.1 Epikeia

Tento termín odvozený z řeckého (ἐπιείκεια), znamenající rozumnost, prošel vývojem v morální teologii. Podle většiny teologických příruček je epikeia restriktivní výklad pozitivního práva založený na vlídné vůli zákonodárce, který by za určitých okolností nechtěl svazovat své poddané. V konkrétní situaci jednatel, který se dovolává vyššího zákona, jedná proti literě nedokonalého pozitivního zákona. Svátý Tomáš Akvinský v návaznosti na Aristotela mluví o epikeii jako o ctnosti, která se týká ctnosti právní spravedlnosti. Lidské právo je nedokonalé a připouští výjimky, protože ze své podstaty je lidské právo založeno na běžném průběhu měnících se okolností. Epikeia chrání vyšší hodnoty přirozeného zákona tváří v tvář nedokonalostem pozitivního práva.

V českém překladu citované pasáže Etiky Nikomachovy hovoří Aristoteles o „slušnosti“ a zkoumá, jaký je vztah mezi slušností na straně jedné a spravedlností a právem na straně druhé: „musíme ještě promluvit o slušnosti, a o tom, co jest slušné, a vysvětlit, jak se má slušnost ke spravedlnosti a slušné k právu“⁷¹ Pojem slušnost je českým ekvivalentem řeckého epikeia⁷², který můžeme do latiny přeložit jako aequitas a do moderního jazyka jako Billigkeit.⁷³ (Tento právní pojem můžeme přeložit jako přirozená spravedlnost, a je používán i v moderním právu⁷⁴). Německý pojem Billigkeit je neurčitý vágní právní termín, který se vyskytuje v německém právu a rozumí se jím spravedlivé nebo přiměřené (zlehčené) použití obecných právních ustanovení v jednotlivých případech. Dle německé právní tradice má koncept spravedlnosti velmi důležitou roli, a to primárně v občanském právu. V této sféře je spravedlnost rovnováhou mezi výkonem a úvahou. Ve výkonu spravedlnosti může právní systém uspokojit spravedlnost v jednotlivých

⁷¹ Aristotelés, *Etika Nikomachova*, Praha: Rezek 1996, str. 128

⁷² Epikie, resp. ekvita, je v podobě pojmů jako „dobré mravy“ nebo „slušnost“ součástí i českého právního řádu, včetně ústředního zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník; slovo „slušnost“ tak obsahují ustanovení §§ 483/2/f), 591/d), 691/2 1153/2, 1280/1, 2958, 2959, 2966/2 obč. zák.; sousloví „dobré mravy“ pak ustanovení §§ 1/2, 2/3, 19/2, 245, 545, 547, 580, 588, 591/d) (mravní závazek), 691/2, 846, 1221/1, 2072/1,2, 2331, 2909, 2976, 3001 obč. zák.

⁷³ Billigkeit: Definition & Erklärung | StudySmarter. | *StudySmarter | Die Lernapp für Studenten & Schüler* [online]. Dostupné z: <https://www.studysmarter.de/schule/wirtschaft/rechtslehre/billigkeit/>

⁷⁴ § 242 BGB nebo § 1310 ABGB

případech. Díky tomu, že ve velké většině případů udává zákon pokyny pouze pro obecný případ, musí soudnictví umožnit v konkrétních jednotlivých případech ustanovení doplnit nebo opravit s přihlédnutím k aspektům spravedlnosti. V německém právu kromě těchto generálních klauzulí se realizuje i druhá alternativa, v níž zákon dokonce upravuje jednotlivé případy, takže spravedlnost je již nastolena ze zákona. Kontrola spravedlnosti je případ od případu soudní kontrola smluv na základě individuálních charakteristik. Billigkeit je pojem dokončení, který je třeba upřesnit judikaturou. Už v dubnu v roce 1901 považoval Nejvyšší soud - Reichsgericht za spravedlivé to, co odráží smýšlení všech spravedlivě a spravedlivě uvažujících lidí a působí vyvažujícím nebo zájmově založeným. Zákon zmiňuje pojem spravedlnosti poměrně často⁷⁵, můžeme to tedy shrnout tak, že v německém právu pojem spravedlnost popisuje rozhodování právních případů podle přirozeného smyslu pro spravedlnost, které se při posuzování jednotlivého případu vyskytuje vedle a doplňuje aplikaci pozitivního práva. Billigkeit je tedy pojem vykládaný s přihlédnutím ke všem okolnostem každého případu a za použití obecných základních právních zásad. Zlehčení těžkostí prostřednictvím přísné aplikace zákona je často výsledkem a také cílem úvah o spravedlnosti. Billigkeit hraje roli v různých oblastech práva, jak již bylo řečeno výše, v primárně německém občanském právu, ale také například v německém správním právu nebo daňovém právu. V obsahu Německého občanského zákoníku můžeme nalézt na různých místech ustanovení, která stanoví úvahy o spravedlnosti, ať už výslovně nebo na základě judikatury, včetně:

- **§ 138 odst. 1 BGB:** Podle ustálené judikatury je nemorálností smysl pro slušnost každého, kdo smýšlí spravedlivě a spravedlivě (srov. Reichsgericht, rozsudek ze dne 11. dubna 1901 - Az.: VI 443/00).
- **§ 157 BGB a § 242 BGB:** Zohlednění dobré víry je součástí rozumného a *spravedlivého* řešení sporu. Tyto dva standardy vyžadují rovnováhu mezi výkladem smluv a obsahem poskytování služby.
- **§ 315 BGB:** Pokud služba ani rámec služeb nejsou smluvně definovány a jedna strana má právo toto jednostranně určit, je třeba tak učinit v případě pochybností podle přiměřeného uvážení (§ 315 odst. 1 BGB). Takto určená

⁷⁵ např. v § 315, § 319, § 571, § 2048 BGB nebo § 91a, § 495a

služba je pro smluvního partnera závazná pouze v případě, že odpovídá vlastnímu kapitálu, jinak se rozhoduje rozsudkem (srov. § 315 odst. 3 BGB).

- **§ 829 BGB:** Tímto ustanovením zákonodárce dokonce standardizoval ručení, které je založeno na úvahách o vlastním kapitálu (vlastní ručení).

Slušnost je podle Aristotela součástí práva, neliší se od něj podle druhu. Právo je dobré, slušnost je však lepší, a pokud se liší právo od slušnosti, je třeba následovat slušnost.⁷⁶ Slušnost není podle Aristotela zákonným právem, ale je opravou zákonného práva. Základním charakteristickým rysem je povšechnost zákona, dnes bychom řekli obecnost je základním znakem právní normy. Zákon je však aplikován na individuální případy, může se stát, že zákon bude aplikován nesprávně. Tedy, že případ bude vyřešen chybně, ačkoliv není chyba ani v zákonodárci, ani v zákoně, ale „v povaze věci samé“. I sám zákonodárce, kdyby byl přítomen tomuto konkrétnímu případu, byl by vydal zákon jinak. A konečně podle Aristotela je slušným ten, kdo „přísnost práva nezostřuje, nýbrž zmírňuje“ a je slušný, i když má zákon na své straně. Tedy základem pojmu spravedlnost v Aristotelově pojetí je *epikeia*, který můžeme vyložit jako rovnost. Pojem rovnosti je jeden ze základních prvků pojetí práva. Samotný pojem *aequitas* je chápán jako „střed římského chápání spravedlnosti“. Pojmy svoboda a rovnost znamenali dříve něco jiného než dnes, kořeny dnešních pojmů rovnosti a spravedlnosti spatřuje v osvícenství. V anglo-americkém právu znamenal zvyk soudů mimo obecné právo nebo precedenční právo. Equity, jejíž synonymem je svědomí, férovost a nestranné jednání v letech svého vzniku kladla důraz na zdravý rozum, flexibilitu a férovost. Equity byla a do značné míry zůstává flexibilní, diskreční a více reagující na okolnosti než obecné právo. Právě poskytla opravné prostředky v situacích, kdy precedenční nebo zákonné právo nemusí platit nebo být spravedlivé.

Koncem 13. století soudy anglického krále z velké části omezily dostupné úlevy v občanskoprávních věcech na úhradu škod a na vymáhání držby majetku. Odmítli

⁷⁶ ŽIDLICKÁ, Michaela, CIPROVSKÝ, Tomáš, DOSTALÍK, Petr; Vliv římského práva na evropské právní myšlení – pocta Valentinu Urfusovi | Právnická fakulta Masarykovy univerzity. *Informační systém* [online]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/praf/js16/urfus/web/pages/02-recka-filosofie.html>

rozšiřovat a diverzifikovat své typy úlev, aby vyhovovaly potřebám nových a složitějších situací. Zklamaní účastníci sporu se obrátili na krále s žádostmi o spravedlnost, protože soudy buď nenabízely žádný opravný prostředek, nebo byl neúčinný. Tyto žádosti byly předány lordu kancléři, který byl hlavním ministrem krále. V prvních letech 14. století směřovaly žádosti přímo ke kancléři a v polovině tohoto století byl Kancelářský dvůr uznán jako nový a zřetelný soud.⁷⁷

Toto pojetí spravedlnosti a slušnosti se odráží jednak v základních zásadách moderního práva (ochrana dobré víry, zásada prevence, zásada ekvivalence plnění ve smluvním právu, zásada přiměřeného potrestání v trestním právu), jednak v konkrétních institutech (odstraňování tvrdosti zákona, milost prezidenta republiky apod.), zejména však v přesvědčení, že přílišné lpění na textu zákona může být tou nejvyšší nespravedlností.

A právě toto pojetí je podle našeho názoru největším vkladem antického právního myšlení (řeckého a římského) právnímu myšlení naší doby.⁷⁸

5.2 Dobré mravy

Dobré mravy můžeme definovat jako pojem s velmi širokým významem, zasahuje do sféry právní ale i neprávní, například společenské zásady. Samotný obsah pojmu dobré mravy není nikde konkrétně definován, a proto ho můžeme považovat za pojem neurčitý, nebo vágní.⁷⁹ Z historického pohledu tento termín pochází z antického Řecka, kde se poprvé objevil termín *epieikeia*, latinsky *aequitas*, česky *ekvita* neboli *spravedlnost*. V tomto učení bylo cílem vymezit, co je v právním řádu vhodné a spravedlivé. Účelem zde nebylo cílit na plnění litery zákona, ale jeho ducha. Zde se stala předpokladem hypotéza, že člověk se během svého žití setká

⁷⁷ ŽIDLICKÁ, Michaela, CIPROVSKÝ, Tomáš, DOSTALÍK, Petr; Vliv římského práva na evropské právní myšlení – pocta Valentinu Urfusovi | Právnická fakulta Masarykovy univerzity. *Informační systém* [online]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/praf/js16/urfus/web/pages/02-recka-filosofie.html>

⁷⁸ ŽIDLICKÁ, Michaela, CIPROVSKÝ, Tomáš, DOSTALÍK, Petr; Vliv římského práva na evropské právní myšlení – pocta Valentinu Urfusovi | Právnická fakulta Masarykovy univerzity. *Informační systém* [online]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/praf/js16/urfus/web/pages/02-recka-filosofie.html>

⁷⁹ Dobré mravy | epravo.cz. EPRAVO.CZ – Váš průvodce právem - Sbirka zákonů, judikatura, právo [online]. Copyright © EPRAVO.CZ, a.s. 1999 [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/dobre-mravy-16941.html>

s mnoha systémy, které určují závaznou formu a se systémy, které usměrňují a řídí do kterých spadají normy náboženské, normy etické a morální nebo zákonné. Tyto normy následně obsahují protichůdná pravidla chování, což samo o sobě utváří problém, protože nemohu vlastním jednáním dodržet všechna tato žádaná a důležitá pravidla.⁸⁰ Největší problém však byl v tom, že při doslovném plnění textu zákona, či jiných pravidel, může dojít k nesmyslnému, absurdnímu či dokonce nemravnému plnění. Převládalo přesvědčení, že takové plnění se plnit nemá, ba dokonce plnit nesmí. A právě toto uvědomění bylo prvním impulsem k formování obsahu dobrých mravů.⁸¹ Dnes jsou dobré mravy považovány za jednu ze základních zásad soukromého práva.⁸² Jsou vyjádřením mravního výkladu celého soukromoprávního sektoru, kterým je spravedlivé chování včetně dodržování obecně uznávaných morálních pravidel a hodnot. Spolu se zásadami, jakými jsou například dobrá víra (*bona fides*), zákaz zneužití práva (*abusus iuris*) či námitka podvodu (*exceptio doli*), tvoří dobré mravy skupinu velmi široce pojaté odnože ekvity (*aequitas*), tedy spravedlnosti, jako pojmu vyššího řádu.⁸³ Všechny tyto zásady vedou ke změkčení zákonů.⁸⁴

⁸⁰ KOVAČOVIČOVÁ, Monika. *Funkce dobrých mravů v soukromém právu* [online]. Brno, 2017 [cit. 2022-06-29]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/im3smz/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Faculty of Law. Vedoucí práce JUDr. Lenka Dobešová, Ph.D.

⁸¹ LIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008*. 1. svazek, 1 -487. Praha: Linde, 2008. *Zákony komentáře*, s. 62

⁸² PELIKÁNOVÁ, Irena a Robert PELIKÁN. 2 (Pravidla pro výklad). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (1-654)* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-5-9]. A S P I J D KO89_a2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

⁸³ *Dobré mravy* j epravo.cz. EPRAVO.CZ - Váš průvodce právem - Sbíрка zákonů, judikatura, právo [online]. Copyright EPRAVO.CZ, a.s. 1999 [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/dobre-mravy-16941.html>

⁸⁴ Plus válet boni mores quam bonae leges - Dobré mravy mají větší cenu než dobré zákony

6 Komparace

Spravedlnost v nejširším slova smyslu je zásada, že lidé dostávají to, co si zaslouží, přičemž výklad toho, co potom představuje „zasluhování“, je ovlivňován mnoha oblastmi, s mnoha odlišnými názory a pohledy, včetně konceptů morální správnosti založené na etika, racionalita, právo, náboženství a spravedlnost. Stát se někdy bude snažit zvýšit spravedlnost provozováním soudů a prosazováním jejich rozhodnutí.

V důsledku toho se uplatňování spravedlnosti v každé kultuře liší. Časné teorie spravedlnosti byly vyloženy starověkými řeckými filozofy Platónem ve svém díle *Republika* a Aristotelem ve své *Nicomachovské etice*. V průběhu historie byly založeny různé teorie. Zastánci teorie božského příkazu řekli, že spravedlnost pochází od Boha. Filozofové takový jako John Locke říkal, že spravedlnost pochází z přirozeného práva. Teorie sociální smlouvy říkala, že spravedlnost je odvozena ze vzájemné dohody všech. Utilitární filozofové takový jako John Stuart Mill řekl, že spravedlnost je založena na nejlepších výsledcích pro co největší počet lidí. Teorie distributivní spravedlnosti studují, co má být rozděleno, mezi koho mají být rozděleny a jaká je správná distribuce. Rovnostáři říkali, že spravedlnost může existovat pouze v rámci souřadnic rovnosti. John Rawls použil teorii společenské smlouvy, aby řekl, že spravedlnost, a zejména distributivní spravedlnost, je formou spravedlnosti.

Pro Platóna je spravedlnost ctností zavádějící racionální řád, přičemž každá část plní svou přiměřenou roli a nezasahuje do správného fungování ostatních částí. Aristoteles říká, že spravedlnost spočívá v tom, co je zákonné a spravedlivé, přičemž spravedlnost zahrnuje spravedlivé rozdělování náprava toho, co je nespravedlivé. Podle Augustina kardinální ctnost spravedlnosti vyžaduje, abychom se snažili dát všem lidem, co jim náleží; pro Akvinského je spravedlnost tím racionálním prostředkem mezi opačnými druhy nespravedlnosti, zahrnujícím proporcionální distribuce a reciproční transakce. Hobbes věřil, že spravedlnost je umělá ctnost, nezbytná pro občanskou společnost, funkce dobrovolných dohod společenské smlouvy; pro Humea spravedlnost v podstatě slouží veřejné prospěšnosti tím, že chrání majetek (široce chápáno). Pro Kanta je to ctnost, kterou respektujeme svobodu, autonomii a důstojnost druhých tím, že nezasahujeme do

jejich dobrovolných akcí, pokud tyto neporušují práva druhých; Mill řekl, že spravedlnost je souhrnný název pro nejdůležitější sociální nástroje, které přispívají k podpoře a ochraně lidské svobody. Rawls analyzoval spravedlnost z hlediska maximální stejné svobody ohledně základních práv a povinností pro všechny členy společnosti, přičemž socioekonomické nerovnosti vyžadují morální ospravedlnění ve smyslu rovných příležitostí a přínosných výsledků pro všechny; a různí post-rawlsovští filozofové rozvíjejí alternativní koncepce.

Západní filozofové obecně považují spravedlnost za nejzákladnější ze všech ctností pro uspořádání mezilidských vztahů a ustavení a udržení stabilní politické společnosti. Sledováním historické souhry těchto teorií budeme obhajovat rozvíjející se chápání spravedlnosti ve smyslu respektování osob jako svobodných, racionálních činitelů. Někdo může nesouhlasit s povahou, základem a legitimním uplatňováním spravedlnosti, ale toto je její jádro.

John Rawls ve své Teorii spravedlnosti použil argument společenské smlouvy, aby ukázal, že spravedlnost, a zejména distributivní spravedlnost, je formou spravedlnosti: nestrannou distribucí zboží. Rawls nás žádá, abychom si představili sami sebe za závojem nevědomosti, který nám upírá veškeré znalosti o naší osobnosti, sociálním postavení, morálním charakteru, bohatství, talentu a životních plánech, a pak se ptá, jakou teorii spravedlnosti bychom zvolili, abychom řídili naši společnost, když závoj se zvedne, pokud bychom pro sebe chtěli udělat to nejlepší, co jsme mohli. Nevíme, kdo konkrétně jsme, a proto nemůžeme ovlivnit rozhodnutí ve svůj prospěch. Takže rozhodnutí z neznalosti modeluje spravedlnost, protože vylučuje sobecké zaujatosti. Rawls řekl, že každý z nás odmítne utilitaristickou teorii spravedlnosti, že bychom měli maximalizovat blahobyť (viz níže) kvůli riziku, že bychom se mohli ukázat jako někdo, jehož vlastní dobro je obětováno pro větší prospěch pro ostatní. Místo toho bychom podpořili dva Rawlsovy principy spravedlnosti:

Každý člověk má mít stejné právo na nejrozsáhlejší celkový systém stejných základních svobod slučitelných s podobným systémem svobody pro všechny. Sociální a ekonomické nerovnosti mají být uspořádány tak, aby byly obojí k největšímu prospěchu nejméně zvýhodněných v souladu se zásadou spravedlivých úspor a připojené k úřadům a pozicím otevřeným všem za podmínek spravedlivé rovnosti příležitostí.

Tato imaginární volba ospravedlňuje tyto principy jako principy spravedlnosti pro nás, protože bychom s nimi souhlasili ve spravedlivém rozhodovacím procesu. Rawlsova teorie rozlišuje dva druhy statků – dobro svobodných práv a sociální a ekonomické statky, tj. bohatství, příjem a moc.

V jistém smyslu mohou teorie distributivní spravedlnosti tvrdit, že každý by měl dostat to, co si zaslouží. Teorie se různí ve smyslu toho, co je „zasloužené“. Hlavní rozdíl je mezi teoriemi, které říkají, že základ spravedlivých pouští by měl mít každý stejně, a proto odvozují rovnostářské výklady distributivní spravedlnosti – a teoriemi, které říkají, že základ spravedlivých pouští je nerovnoměrně rozdělen na základě např. tvrdou práci, a proto odvozují účty distributivní spravedlnosti, podle nichž by někteří měli mít více než jiní.

Podle meritokratických teorií by zboží, zejména bohatství a sociální postavení, mělo být distribuováno tak, aby odpovídalo individuálním zásluhám, což je obvykle chápáno jako nějaká kombinace talentu a tvrdé práce. Podle teorií založených na potřebách by zboží, zejména takové základní zboží, jako je jídlo, přístřeší a lékařská péče, mělo být distribuováno tak, aby uspokojilo základní potřeby jednotlivců. Marxismus je teorie založená na potřebách, stručně vyjádřená v Marxově sloganu „každému podle jeho schopností, každému podle jeho potřeb“⁸⁵. Na základě teorií by mělo být zboží distribuováno tak, aby odpovídalo příspěvku jednotlivce k celkovému společenskému dobru.

Přes veškerou svou originalitu ani Platónovy a Aristotelovy filozofie nevznikly ve vzduchoprázdnu. Již ve starověké řecké literatuře jako Homér byl důležitý pojem dikaiosune, používaný k popisu spravedlivého člověka. Z toho vzešel obecný koncept dikaiosune, nebo spravedlnost, jako ctnost, která by mohla být aplikována na politickou společnost. Otázka toho, co je a co není kvalifikováno jako spravedlivé, by logicky mohla vést ke sporům o původ spravedlnosti i o její podstatě. Snad účinnou pomůckou, jak docenit sílu jejich myšlení, je nahlížet na ně v kontextu učení sofistů, těch potulných učitelů starověkého Řecka pátého století, kteří se snažili vydávat se za „moudré“. Ve svém procesu se Sokrates snažil distancovat se od nich, poté, co byl přesvědčen, že se odmítl zachránit, jak by to udělal typický sofista,

⁸⁵ About: From each according to his ability, to each according to his needs. 301 Moved Permanently [online]. Dostupné z: https://dbpedia.org/page/From_each_according_to_his_ability_to_each_according_to_his_need

tím, že k útěku použil akt občanské neposlušnosti; Platón je zodpovědnější než kdokoli jiný za to, že jim dal špatné jméno, které se s nimi drží až do současnosti; a Aristoteles ho následuje v tom, že je jako učitelé rétoriky, filozofie, hodnot a klíčů k úspěchu málo využívá. Co tedy tyto tři velcí filozofové (doslova „milovníci moudrosti“) považovali na sofistech za tak ideologicky nevhodného? Stručná odpověď zní, jejich relativismus a jejich skepticismus. První důležitý, Prótagoras, zachycuje prvního svým slavným výrokem: „Člověk je mírou všech věcí – věcí, které jsou, že jsou, a věcí, které nejsou, že nejsou“⁸⁶; a mluví k druhému s prohlášením agnosticizmu ohledně existence božstev.

Při obraně spravedlnosti proti této sofistické kritice nechal Platón Sokrata konstruovat svou vlastní pozitivní teorii. To je nastaveno pomocí analogie srovnávající spravedlnost ve velkém měřítku, jak se vztahuje na společnost, a v menším měřítku, jak se vztahuje na individuální duši. Spravedlnost je tedy chápána jako základní ctnost dobrého politického státu i dobrého osobního charakteru. Strategie se opírá o myšlenku, že stát je jako jednotlivec velký – každý se skládá ze tří hlavních částí, takže je rozhodující, jak spolu souvisí – a že analýza spravedlnosti ve velkém měřítku nám to usnadní na té menší.

Pozitivní stránkou sociálně-politické spravedlnosti je tedy to, že každý člověk plní úkoly, které mu byly přiděleny; negativní stránkou je nezasahování do toho, aby ostatní plnili stanovené úkoly. Nyní se z této makroúrovně politické společnosti přesuneme na psychologickou mikroúroveň individuální duše, přičemž stiskneme výše uvedenou analogii. Platón nechal Sokrata předložit argument navržený tak, aby ukázal, že rozum v duši, odpovídající vůdcům nebo „strážcům“ státu, se liší jak od choutek odpovídajících produktivní třídě, tak od oduševnělé části duše odpovídající státním obráncům nebo „pomocným“ a že choutky jsou odlišné od ducha. Po stanovení paralely mezi třemi třídami stavu a třemi částmi duše tato analogie naznačuje, že „zcela dobrá“ duše by také musela mít stejné čtyři klíčové ctnosti. Dobrá duše je moudrá v tom, že má dobrý úsudek, kterým vládne rozum; je odvážná v tom, že její oduševnělá část je připravena, ochotná a schopná bojovat za své přesvědčení tváří v tvář strachu; a je umírněný nebo umírněný, harmonicky

⁸⁶ starověký řečník a filosof – nejznámější z první generace sofistů, patrně první, který toto označení přijal, a v mládí prý žák Démokritův. Proslavil se výrokem „mírou všech věcí je člověk – jsoucích, že jsou, a nejsoucích, že nejsou“, který se stručně latinsky nazývá homo-mensura.

integrovány, protože všechny jeho části, zvláště jeho nebezpečné apetitní touhy, souhlasí s tím, že by měl být vždy pod velením rozumu.

A opět, to, co je podstatné, je spravedlnost, díky níž každá část duše koná práci zamýšlenou přírodou, žádný z nich nezasahuje do fungování jiných částí. Je nám také mimochodem řečeno, že těmto čtyřem stěžejním ctnostem mravního života odpovídají čtyři stěžejní neřesti, poštilost, zbabělost, požitkářství a nespravedlnost. Jedna zásadní otázka zůstává nezodpovězena: můžeme ukázat, že takto chápaná spravedlnost je lepší než nespravedlnost sama o sobě, a nejen pro své pravděpodobné důsledky? Odpověď je, že samozřejmě můžeme, protože spravedlnost je zdravím duše. Stejně jako je zdraví vnitřně a nejen instrumentálně dobré, tak je i spravedlnost; nespravedlnost je nemoc – špatná a je třeba se jí vyhnout, i když ještě nemá žádné nežádoucí důsledky, i když si toho nikdo neuvědomuje.

Podívejme se nyní rychle na to, jak Platón aplikuje tuto teorii spravedlnosti na konkrétní sociální problém, než tuto teorii krátce kriticky zvážíme. V pozoruhodně progresivní pasáži V. knihy jeho republiky, Platón argumentuje pro rovné příležitosti pro ženy. Zastává názor, že i když ženy bývají fyzicky slabší než muži, nemělo by to být nepřekonatelnou překážkou pro jejich vzdělávání pro stejné společensko-politické funkce jako muži, včetně těch z nejvyšších pater vedoucích odpovědností. Zatímco tělo má pohlaví, je to duše, která je ctnostná nebo zlá. Navzdory jejich rozdílným rolím při plození, porodu a kojení dětí v zásadě neexistuje důvod, proč by žena neměla být stejně inteligentní a ctnostná – včetně spravedlivých – jako muži, pokud jsou náležitě vycvičeni.

A co samotná Platónova teorie spravedlnosti? Jeho negativní částí – jeho kritikou neadekvátních pohledů na spravedlnost – je mistrovská série argumentů proti pokusům redukovat spravedlnost na pár zjednodušujících pravidel (Cephalus), na zacházení s lidmi pouze v souladu s tím, co k nim cítíme (Polemarchus) a mocensko-politické mentalitě jejich využívání pro naše vlastní sobecké účely (Thrasymachus). Všechny tyto pohledy na spravedlivého člověka nebo společnost zavádějí druh relativismu a/nebo subjektivismu, který jsme ztotožnili se sofisty. Tím, že je vyvrací, tedy Platón ve skutečnosti vyvrací sofisty. Po velkém nárůstu se však pozitivní část – to, co on sám zastává spravedlnosti – ukáže jako zklamání. Jeho pojetí spravedlnosti ji redukuje na řád. Zatímco určitý objektivní smysl pro pořádek

je relevantní pro spravedlnost, to dostatečně nevystihuje myšlenku respektování všech osob, individuálně i kolektivně, jako svobodných racionálních činitelů. Analogie mezi stavem a duší je příliš křehká na to, aby podpořila tvrzení, že se musí shodnout na tom, že každá má tři „části“. Přístup založený na procesu eliminace k určení povahy spravedlnosti funguje pouze tehdy, pokud tyto čtyři ctnosti vyčerpají seznam toho, co je zde podstatné. Ale dělají? Co například křesťanská ctnost lásky nebo světská ctnost dobrotivost? Konečně, argument z analogie, který ukazuje, že spravedlnost musí být skutečně cenná, a ne pouze instrumentálně (protože je jako kombinace dobra zdraví), se při kritickém zvážení ukazuje jako neúspěšný. Platónova teorie je mnohem působivější než impresionistický pohled na sofisty; a ukázalo by se extrémně vlivné při obhajobě spravedlnosti jako objektivní, nezaujaté hodnoty. Přesto se nelze ubránit naději, že by ještě mohla být vyvinuta přesvědčivější teorie.

Rawls aplikuje svou teorii spravedlnosti na domácí problém občanské neposlušnosti. Žádná společnost není dokonale spravedlivá. Obecně nebo „téměř spravedlivá společnost“ může mít nespravedlivé zákony, v takovém případě její občané mohou, ale nemusí mít povinnost je dodržovat, v závislosti na tom, jak silně nespravedliví jsou. Pokud závažnost nespravedlnosti není velká, pak respekt k vládě demokratické většiny může morálně diktovat dodržování. V opačném případě mohou občané pocítovat morální povinnost zapojit se do občanské neposlušnosti, kterou Rawls definuje jako „veřejný, nenásilný, svědomitý, ale politický akt, který je v rozporu se zákonem, obvykle prováděný s cílem dosáhnout změny v zákonech nebo politice vlády.“ Aby byl čin občanské neposlušnosti oprávněný, musí být splněny určité podmínky:

normálně by se měl zabývat porušováním rovných občanských svobod (první zásada spravedlnosti) a/nebo „spravedlivé rovnosti příležitostí“ (druhá část druhé zásady), přičemž porušování zásady rozdílu (první část druhý princip) je temnější, a tudíž hůře ospravedlnitelný;

akt občanské neposlušnosti by měl nastat až poté, co byly odvolání k politické většině přiměřeně vyzkoušeny a neúspěšně;

musí se zdát pravděpodobné, že způsobí více užitku než škody pro společenský řád. Přesto, i když se zdá, že všechny tři tyto podmínky jsou splněny a neposlušnost

se zdá správná, zůstává praktická otázka, zda by bylo za daných okolností „moudré nebo prozíravé“ zapojit se do aktu občanské neposlušnosti. Nakonec, každý jednotlivec se musí sám rozhodnout, zda je takové jednání morálně a obezřetně ospravedlnitelné nebo ne tak rozumně a zodpovědně, jak je to jen možné.

Zdá se, že akty občanské neposlušnosti Martina Luthera Kinga (na kterého Rawls odkazuje v poznámce pod čarou) splnily všechny podmínky, byly učiněny ve jménu spravedlnosti a byly morálně ospravedlněny.

Druhou Rawlsovou knihou byl Politický liberalismus. Zde pracuje na tom, jak by spravedlivá politická koncepce mohla vyvinout fungující „překrývající se konsensus“ navzdory výzvám pro sociální unii, které představuje pluralismus „rozumných komplexních doktrín“. To samozřejmě vyžaduje určité vysvětlení. Spravedlivá společnost musí chránit základní svobody stejně pro všechny své členy, včetně svobody myšlení a její nezbytné podmínky, svobody projevu. Ale ve svobodné společnosti, která chrání tyto základní svobody, se pravděpodobně vyvine pluralita názorů a hodnot, takže lidé mohou vážně nesouhlasit v otázkách, které jim jsou drahé. Vyvinou si své vlastní „komplexní doktríny“ neboli systémy přesvědčení, které mohou řídit všechny významné aspekty jejich života. Ty mohou být náboženské (jako křesťanství) nebo filozofické (jako kantianismus) nebo morální (jako utilitární). Přesto může být celá řada potenciálně protichůdných komplexních doktrín taková, že všechny jsou rozumné. V takovém případě společenská jednota vyžaduje respekt a toleranci k jiným souborům přesvědčení. Bylo by nespravedlivé záměrně potlačovat rozumné komplexní doktríny jen proto, že se liší od našich vlastních. Problémem současného politického liberalismu je, jak můžeme vytvořit „stabilní a spravedlivou společnost, jejíž svobodní a rovní občané jsou hluboce rozděleni protichůdnými a dokonce nesouměřitelnými náboženskými, filozofickými a morálními doktrínami“. Je zapotřebí sdílené „politické pojetí spravedlnosti“, které bude neutrální vůči konkurenčním komplexním doktrínám.

Rawls na sklonku svého života vydal *The Law of Peoples*, ve kterém se pokusil aplikovat svou teorii spravedlnosti na mezinárodní vztahy. Vzhledem k tomu, že ne všechny společnosti jednají spravedlivě a že společnosti mají právo se bránit

agresivní násilné síle, může existovat právo jít do války (jus ad bellum)⁸⁷. Přesto ani potom není ve válce vše spravedlivé a pravidla spravedlivého válčení (jus in bello)⁸⁸ je třeba dodržovat:

cílem musí být „spravedlivý a trvalý mír“;

musí být vedena na obranu svobody a bezpečnosti před agresí;

musí být učiněny přiměřené pokusy neútočit na nevinné nebojovníky;

musí být respektována lidská práva nepřátel (například proti mučení);

měly by být učiněny pokusy o navázání mírových vztahů;

praktická taktika musí vždy zůstat v mezích morálních zásad. Poté, co nepřátelství skončí, musí spravedliví dobyvatelé zacházet se svými poraženými bývalými nepřáteli s respektem – nikoli je například zotročovat nebo jim upírat občanské svobody.

Rawls přidává velmi kontroverzní „nejvyšší nouzovou výjimku“ ve vztahu ke třetímu pravidlu – když je samotné přežití relativně spravedlivé společnosti v zoufalém nebezpečí, útočí na nepřátelské civilní obyvatelstvo, například při bombardování měst, může být ospravedlnitelné. Obecněji Rawls aplikuje svou teorii spravedlnosti na mezinárodní vztahy a vytváří osm pravidel týkajících se toho, jak se musí zacházet s lidmi z jiných společností. Nemáme sice čas je zde všechny prozkoumat, ale ten poslední je dostatečně provokativní, aby stál za úvahu: „Lidé mají povinnost pomáhat jiným národům žijícím v nepříznivých podmínkách, které jim brání ve spravedlivém či slušném politickém a společenském režimu.“ To samozřejmě přesahuje nevykořisťování, podvádění, manipulaci, klamání a vměšování se do druhých k pozitivní povinnosti snažit se jim pomoci za cenu času, peněz a jiných zdrojů. Spravedlnost vyžaduje, abychom se pokusili pomoci tomu, co Rawls nazývá „zatíženými společnostmi“, aby to nebylo morálně superrogantní.

⁸⁷ What are jus ad bellum and jus in bello? | International Committee of the Red Cross. International Committee of the Red Cross [online]. Copyright © International Committee of the Red Cross [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/document/what-are-jus-ad-bellum-and-jus-bello-0>

⁸⁸ Jus in bello - Jus ad bellum | International Committee of the Red Cross. International Committee of the Red Cross [online]. Copyright © International Committee of the Red Cross [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/war-and-law/ihl-other-legal-regimes/jus-in-bello-jus-ad-bellum#:~:text=International%20humanitarian%20law%2C%20or%20jus,covered%20by%20jus%20ad%20bellum.>

Z kritického hlediska je Rawlsova teorie občanské neposlušnosti vynikající, stejně jako jeho teorie politického liberalismu a jeho verze teorie spravedlivé války, až na onu „nejvyšší nouzovou výjimku“, která se netypicky snaží napravit funkci teleologického dobra. Jeho názory na mezinárodní pomoc se zdají tak dobře propracované, že ironicky zpochybňují část jeho obecné teorie spravedlnosti samotné. Nezdá se pravděpodobné, že by se zásada rozdílu měla uplatňovat v rámci společnosti, ale ne na mezinárodní úrovni. Problém může být v samotném principu rozdílu. Není vůbec jasné, že by racionální agenti v hypotetické původní pozici přijali takový rovnostářský princip.

Závoj nevědomosti vedoucí k tomuto kontroverznímu principu lze sám o sobě zpochybnit jako umělý a nerealistický; někdo by mohl namítnout, že zdaleka není metodologicky neutrální, ale vytváří zaujatost (např. vůči averzi vůči riziku), díky níž jsou Rawlsovy vlastní principy spravedlnosti téměř samozřejmé. „Smíšené pojetí“, které Rawls sám považuje a odmítá, se skutečně zdá věrohodnější a univerzálněji použitelné – zachovává první princip a druhou část druhého, ale nahrazuje princip rozdílu konceptem průměrného užitku, omezeným určitým společenským minimem, upravitelným s měnícími se okolnostmi. Tak bychom mohli uspokojivě specifikovat požadavky v podstatě kantovské koncepcí spravedlnosti, která vyžaduje respekt k důstojnosti všech osob jako svobodných a rovných, racionálních mravních činitelů. I když je méně rovnostářský než to, co nabízí Rawls, může se ukázat jako atraktivní alternativa.

Dworkinská koncepce liberalismu „liberální rovnosti“ se zaměřuje na „rovnost zdrojů“ účet spravedlnosti. Jeho teorie spravedlnosti, tedy politické morálky, potvrzuje ústřední role politického ideálu rovnosti, tedy „rovného zájmu“. Dworkin má tendenci to znovu potvrzovat hodnota rovnosti v rámci současného liberalismu. Jeho úvaha, že hodnota rovnosti je v současné liberální tradici „ohroženým druhem“, mělo by spojené především s otázkami ekonomických nerovností. Věří, že ekonomické nerovnosti byly zcela marginalizovány, ale také věří, že normy mravní rovnosti (všichni lidé mají stejnou morální hodnotu) a politické rovnosti (všichni lidé mají a právo podílet se na demokratickém rozhodování) se staly silnějšími než kdy dříve. Podle něj skutečnost, že neexistuje nekontroverzní odpověď na otázku, jaká rovnost, nebo stejný zájem je, neznamená, že abstraktní pojetí rovnosti by mělo nebo mohlo být zapomenuto. Napadený charakter konceptu

rovnosti, jakož i skutkový stav že i prosperující demokracie mají velmi daleko k tomu, aby poskytovaly byt' jen slušný minimální život všichni, nesmí být důvodem k opuštění otázky rovnosti jako legitimního společenství cíl.

Během své dlouhé a významné kariéry akademického právníka a politiky filozof, Dworkin se velmi zabýval jediným tématem – ukázat, jak jeho rovnostářské vidění světa může utvářet charakter liberálně-demokratického právního, politického, sociální a tržní instituce. Rovnost představuje hlavní politickou hodnotu pro Dworkina. Podle něj kontrastuje se „starou pravicí“, která dává přednost hodnotě svobody (následované materiálem nerovnost), stejně jako s tím, že „stará levice“ dává přednost hodnotě rovnosti (materiálu bohatství), idea či ideál liberální rovnosti obsahuje neoddělitelně hodnoty jak svobody, tak rovnost, přičemž zvláštní prioritu dává hodnotě rovnosti. Dworkin zamýšlel svou teorií spravedlnosti dosáhnout uvnitř liberalismu sjednocení zohlednění rovnosti a svobody/odpovědnosti, koncepce, která respektuje obojí, místo toho, a na rozdíl od toho upřednostňovat buď rovnost (jak to vždy dělají socialistické teorie) nebo odpovědnost (jak to obvykle dělají liberální teorie).

Jak již bylo zmíněno, Dworkinova teoretická úvaha o rovnosti a rovnosti zdrojů spravedlnosti vede následně k jeho specifickému výkladu liberalismus. Existují důležité náznaky, že Dworkin změnil některá zásadní stanoviska plynutí času v jeho chápání vzájemného vztahu pluralismu jednotlivce hodnotové koncepce a politická morálka (suverén, stát). Na začátku Dworkin vyvinul (stejně jako Rawls, i když v kontrastu s Rawlsovým kontraktorismem) svou koncepci spravedlnosti (o „rovnosti zdrojů“) spojenou s předpokladem neutralita státu jako základní princip a v důsledku toho s ním spojená „strategie diskontinuity“ mezi politickou morálkou a individuální etikou (hodnotový pluralismus).

Existují důležité náznaky, že Dworkin změnil některá zásadní stanoviska plynutí času v jeho chápání vzájemného vztahu pluralismu jednotlivce hodnotové koncepce a politická morálka (suverén, stát). Na začátku Dworkin vyvinul (stejně jako Rawls, i když v kontrastu s Rawlsovým kontraktorismem) svou koncepci spravedlnosti (o „rovnosti zdrojů“) spojenou s předpokladem neutralita státu jako základní princip a v důsledku toho s ním spojená „strategie diskontinuity“ mezi politickou morálkou a individuální etikou (hodnotový pluralismus).

Dworkin ve svých pozdějších dílech ušel stranou od toho, aby princip neutrality považoval za a základní a pokusil se vyvinout „strategii kontinuity“ mezi teorií spravedlnost a teorie etiky a morálky. Jak sám Dworkin řekl v poznámce pod čarou k „Základy liberální rovnosti“, že v kapitole 8 knihy *A Matter of Principle* se mylně považoval neutralitu za axiomatickou místo jako teorém (v kontextu tvrzení, že srdce liberalismu byla neutralita mezi teoriemi dobra), a že od tohoto účtu upustil v kapitole 9 téže knihy, kde potvrdil podobu liberalismu založeného na rovnosti, s předpokladem neutrality pouze jako derivátové hodnoty.

„Rovnost zdrojů“ představuje Dworkinův pokus formulovat redistribuci schéma, které bude více „endowment insensitive“ (nebo méně „endowment sensitive“) a zároveň „citlivější na ambice“, než nabízí teorie Johna Rawlse, a zejména svým „principem rozdílu“. Jde o to, že stejný zájem by znamenal rovný podíl ekonomických zdrojů, pokud by nebyl závislý na morálně irelevantních okolnostech a nejlépe v závislosti na individuální volbě. Dworkin rozlišuje mezi duševními a fyzickými silami člověka, které přiřazuje do sféry přirozené nadání (okolnosti) a vkus a ambice člověka, které přiřazuje k sféře osobních voleb. V důsledku toho osobní fyzické a duševní síly by neměly ovlivňovat rovnost zdrojů, protože jsou morálně svévolnými vlastnostmi.

To je motivace pro Rawlsův rozdílový princip, podle kterého tím šťastnější získat další zdroje pouze v případě, že to prospěje nešťastníkům. Ale rozdíl je v obou principech přehnaná reakce a také nedostatečná reakce na problém nezaslouženého nerovnosti. Je to nedostatečná reakce v neposkytnutí žádné náhrady za přirozenou nevýhodu; a je to přehnaná reakce při vyloučení nerovností, které odrážejí různé volby, spíše než různé okolnosti. Jak bylo uvedeno výše, Dworkin chce teorii, která je citlivější na ambice a méně na dotace než Rawlsova zásada odlišnosti. Aby bylo možné dosáhnout těchto dvou cílů způsobem lepším, než se to podařilo Rawlsovi,

Dworkin zkonstruoval své vlastní poměrně komplikované distribuční schéma, které zahrnovalo v kontextu a volný trh, využití aukcí, pojistných schémat a zdanění. Dworkin si toho byl vědom, skutečnost, že jeho dva základní cíle liberálního pojetí rovnosti jsou nedosažitelné ve své čisté podobě, a proto nabídl jako nutný kompromis teorii „druhého nejlepšího“. Za prvé, on nabídl teoretickou konstrukci aukce (necitlivé na okolnosti), jejímž cílem byla na ambice citlivá distribuce

(ekonomických) zdrojů. Poté, protože jednotlivci vstupují do aukce s různými přírodními dotacemi, zavádí Dworkin jako nápravný mechanismus pojistný program, po kterém následuje zdanění jako aplikovaná forma představované pojištění v reálném světě.

Závěr

V diplomové práci jsem se pokusila vyjasnit pojem spravedlnosti na základě teorií tří velkých myslitelů, kteří se tímto tématem zabývali. V první části této práce se zabývám obecným výkladem spravedlnosti, historií, konceptům a také předmětem. V následující kapitole se zabývám pojetím spravedlnosti dle Aristotela a detailně rozebírám spravedlnost korektivní a distributivní. Korektivní spravedlnost je specifickým principem soukromého práva, zatímco distributivní spravedlnost je principem veřejného práva, což je soubor pravidel státu jako organizace. Požadavky rovnostářské a distributivní spravedlnosti jsou formální, nespecifikují, kdo má být považován za rovného nebo odlišného, ani nespecifikují, která pravidla se na koho vztahují. Různé odpovědi na tyto otázky dávají různá pojetí spravedlnosti, která doplňují formální pojetí spravedlnosti o obsahové požadavky a hodnoty. Aristoteles říká, že spravedlnost spočívá v tom, co je zákonné a spravedlivé, přičemž spravedlnost zahrnuje spravedlivé rozdělování náprava toho, co je nespravedlivé. Dále se v této práci zabývám předními rovnostářskými liberály poslední doby, Johnem Rawlsem a Ronaldem Dworkinem, kteří uplatňují ve svých poněkud odlišných pojetích spravedlnosti hypotetické úvahy. Rawls navazuje na Aristotelo pojetí distributivní spravedlnosti. Rawls využívá zařízení původní pozice, ve které si zástupci musí vybrat mezi kandidátskými principy sociální spravedlnosti – v první řadě mezi principy, které Rawls upřednostňuje, dvěma principy spravedlnosti a utilitarismem. Tvrdí, že principy spravedlnosti jsou ty, které by zvolili zástupci pověřeni povinností zajistit svým klientům požitky z primárních společenských statků, aniž by jim chyběly konkrétní informace o vlastnostech jejich klientů, včetně jejich socioekonomické třídy, přirozeného talentu, pohlaví, rasy a pojetí toho, co to znamená dobře žít. Rawls vnořuje to, co nazvu původní argument pozice, do obecnější morální metodologie „reflexivní rovnováhy“, v níž uvažujeme o politické morálce tím, že hledáme soulad mezi našimi abstraktními a konkrétními uvažovanými úsudky o spravedlnosti ve světle přední alternativní morálky. Argument původní pozice však hraje ústřední roli v Rawlsově osobitém pojetí spravedlnosti - spravedlnosti jako spravedlnosti. Původní pozici doporučuje jako myšlenkový experiment, který má být použit při teoretizování požadavků spravedlnosti. Na pouhé podmínky spolupráce by se mělo pohlížet tak, jako by vycházely z dohody mezi občany, ale k dohodě nesmí dojít ze strachu nebo ze

špatné vyjednávací pozice. Dohoda, o kterou usilujeme, je hypotetická dohoda: dohoda, kterou by uzavřeli zástupci v původní pozici, kteří byli zbaveni určitých druhů informací, jejichž použití by mělo tendenci učinit dohodu nespravedlivou. Dworkin ve svých dílech navazuje na úvahy Rawlse, kterého často kritizuje. Dworkin také používá hypotetické úvahy ve svém popisu spravedlnosti, rovnosti zdrojů, v zařízení hypotetického pojistného schématu. Zdroje by měly být rozděleny rovnoměrně mezi občany. Jakmile dojde k rovnostářskému rozdělení vnějších zdrojů – půdy a zboží z ní vyrobeného – stojíme před otázkou, jak bychom měli odškodnit jednotlivce, kteří při rozdělování utrpí neštěstí. Vnitřní zdroje jsou dle Dworkina například zdravotní postižení, špatný zdravotní stav nebo nedostatek tržních dovedností. Všechny tyto tři teorie jsou promítnuty do moderní společnosti. Před komparací jednotlivých pojetí byly vymezeny pojmy jako Epikeia, Equity, Billigkeit a dobré mravy. Dobré mravy jsou obecně známy jako neurčitý a vágní právní útvar, a proto díky této neurčitosti jsou dobré mravy pojmem výkladově variabilním. Můžeme je vymežit jako souhrn základních společenských, etických, kulturních a mravních norem, které v historii měly vlivný význam ve společnosti. Tato charakteristika je také v soudní praxi používána jako nejčastější snaha o definici dobrých mravů zejména proto, že zákonná definice neexistuje. Dobré mravy mají za úkol opravovat tvrdá zákonná ustanovení, kde aplikace zákona je příliš striktní vzhledem k okolnostem. Dobré mravy bývají často zaměňovány s pojmy jako spravedlnost, morálka či dobrá víra. V poslední části této práce jsou všechna pojetí těchto velkých myslitelů předmětem komparace a postavena výzvám moderní ekonomie.

Seznam literatury

Knihy a monografické publikace:

ARISTOTELES, A. *Etika Níkomachova*. Praha: Petr Rezek, 2021. 304 s. ISBN 978-80-86027-44-9.

BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Academia, 1994, 471 s. ISBN 80-200-0243-X.

DWORKIN, R. *Taking Rights Seriously: With a New Appendix, a Response to Critics*. Cambridge, Mass. USA: Harvard University Press, 1978. 392 s. ISBN 978-0-67486-711-6.

ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008*. 1. svazek, § 1-487. Praha: Linde, 2008. *Zákony - komentáře*. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7.

KEYT, D., F. MILLER *Aristotle Theory of Distributive Justice*, in: *A Companion to Aristotle's Politics*, Oxford 1991, ISBN 978-1557860989

MACINTYRE, A. *Aristotle on Justice.*, In *Whose Justice? Which Rationality*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1998 ISBN 9780715621981

VALEŠ, Lukáš. *Dějiny politických teorií*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-031-4.

VÁNĚ, Jan. *Proměny spravedlnosti: pokus o typologii*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-053-6.

KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C.H. Beck, 1995. *Právnícké učebnice*. 247 s. ISBN 80-7179-028-1

KOSAN, Jiří. *Dobré mravy - dobrá víra jako nutný aspekt kontraktace* [online]. Brno, 2009 [cit 8.12.2016]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnícká fakulta. 79 s. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/134452/pravf_m/Dobre_mravydobra_vira_jako_nutny_aspekt_kontraktace.pdf

RAWLS, J. *A Theory of Justice*. United States: Belknap Press, 1971. 560 s. ISBN 978-0-674-00078-0.

ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanský zákoník: komentář. II, § 460-880. Praha: C.H. Beck, 2008. Velké komentáře. 1223 s. ISBN 978-80-7400-108-6.

Kříž, A., Aristotelés, Etika Níkomachova, Praha 1996.

Kříž, A., Aristoteles, Magna Moralia, Petr. Rezek, 2010

KOVAČOVIČOVÁ, Monika. *Funkce dobrých mravů v soukromém právu* [online]. Brno, 2017 [cit. 2022-06-29]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/im3smz/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Faculty of Law. Vedoucí práce JUDr. Lenka Dobešová, Ph.D.

VOJVODÍK, Lukáš. *Aristotelovo pojetí korektivní a distributivní spravedlnosti* [online]. Pardubice, 2020 [cit. 2022-06-27]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/93goh0/>. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická. Vedoucí práce doc. Mgr. Jakub Jinek, Ph.D

Právní předpisy:

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: ELIÁŠ, Karel a kolektiv. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s. ISBN9788072089222. [cit. 12.5.2022]

Zahraniční právní předpisy:

ABGB Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch - obecný občanský zákoník

BGB Bürgerliches Gesetzbuch – občanský zákoník

RG, rozsudek ze dne 11. dubna 1901, Az VI 443/00, RGZ 48, 114-129

Webové stránky:

Britannica. Encyclopedia Britannica | Britannica [online]. Copyright © Gene J. Puskar [cit. 12.05.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com>

Dobré mravy. epravo.cz [online]. Publikováno 17. 12. 2007 [cit. 1.5.2022]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/soudni-rozhodnuti/dobremravy-52045.html>

Digitální repozitář UK [online]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/80247/DPTX_2014_1_11220_0_321961_0_159058.pdf?sequence=1

Studijní materiály *Informační systém* [online, cit. 25.5.2022]. Dostupné z: [POL734/um/Rawls_Teorie_spravedlnosti_17-32.pdf;noplag=1](https://is.muni.cz/auth/dplag/podobnosti?dokument=/el/fss/jaro2017/POL734/um/Rawls_Teorie_spravedlnosti_17-32.pdf;noplag=1)

Studijní materiály *Informační systém* [online, cit. 25.5.2022]. Dostupné z: [https://is.muni.cz/auth/dplag/podobnosti?dokument=/el/fss/jaro2017/](https://is.muni.cz/auth/dplag/podobnosti?dokument=/el/fss/jaro2017/POL142/um/46808266/Rawls_-_Teorie_spravedlnosti_17-32.pdf;noplag=1)

[POL142/um/46808266/Rawls_-_Teorie_spravedlnosti_17-32.pdf;](https://is.muni.cz/auth/dplag/podobnosti?dokument=/el/fss/jaro2017/POL142/um/46808266/Rawls_-_Teorie_spravedlnosti_17-32.pdf;noplag=1)

[noplag=1](https://is.muni.cz/auth/dplag/podobnosti?dokument=/el/fss/jaro2017/POL142/um/46808266/Rawls_-_Teorie_spravedlnosti_17-32.pdf;noplag=1)

Studijní materiály *Informační systém* [online, cit. 25.5.2022]. Dostupné z: [https://is.muni.cz/auth/dplag/podobnosti?dokument=/el/fss/jaro2008/](https://is.muni.cz/auth/dplag/podobnosti?dokument=/el/fss/jaro2008/POL704/um/Rawls_Teorie_spravedlnosti_17-32.pdf;noplag=1)

[POL704/um/Rawls_Teorie_spravedlnosti_17-32.pdf;noplag=1](https://is.muni.cz/auth/dplag/podobnosti?dokument=/el/fss/jaro2008/POL704/um/Rawls_Teorie_spravedlnosti_17-32.pdf;noplag=1)

ŽIDLICKÁ, Michaela, CIPROVSKÝ, Tomáš, DOSTALÍK, Petr; Vliv římského práva na evropské právní myšlení – pocta Valentinu Urfusovi | Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Informační systém [online]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/praf/js16/urfus/web/pages/02-recka-filosofie.html>

ANOTAČNÍ ZÁZNAM

AUTOR	Bc. Sandra Bartelová		
STUDIJNÍ PROGRAM/OBOR/SPECIALIZACE	Specializace Mezinárodní podnikání a právo		
NÁZEV PRÁCE	Pojetí spravedlnosti v antice a v moderní době		
VEDOUCÍ PRÁCE	JUDr. Ing. Aleš Borkovec, Ph.D.		
KATEDRA	KEP - Katedra ekonomie a práva	ROK ODEVZDÁNÍ	2022
POČET STRAN	79		
POČET OBRÁZKŮ	0		
POČET TABULEK	0		
POČET PŘÍLOH	0		
STRUČNÝ POPIS	<p>Předložená diplomová práce se věnuje pojetím spravedlnosti Aristotela, Johna Rawlse a Ronalda Dworkina. První část práce se zabývá Aristotelovým pojetím spravedlnosti a její rozdělení. Druhá část pojednává o tradičních teoriích společenské smlouvy tak, jak je formulovali John Rawls a Ronald Dworkin. V rámci jejich pojetí spravedlnosti je kladen důraz na formulaci výchozích podmínek neboli původní stav, principy spravedlnosti a jejich důsledky pro distribuci statků ve společnosti. Hlavní díla, ze kterých tato práce vychází, jsou Aristotelova Nikomachova Etika, Teorie spravedlnosti Johna Rawlse a Když se práva berou vážně od Ronalda Dworkina. Cílem práce je podat rozbor těchto tří teorií spravedlnosti s jejich závěrečnou komparací.</p>		

KLÍČOVÁ SLOVA	Aristoteles, korektivní spravedlnost, distributivní spravedlnost, etika, politika, rovnost, teorie spravedlnosti
----------------------	--

ANNOTATION

AUTHOR	Bc. Sandra Bartelová		
FIELD	Specialization International Business and Law		
THESIS TITLE	The concept of justice in antiquity and in modern times		
SUPERVISOR	JUDr. Ing. Aleš Borkovec, Ph.D.		
DEPARTMENT	KEP - Department of Law and Economics	YEAR	2022
NUMBER OF PAGES	79		
NUMBER OF PICTURES	0		
NUMBER OF TABLES	0		
NUMBER OF APPENDICES	0		
SUMMARY	<p>The submitted diploma thesis deals with the concepts of justice of Aristotle, John Rawls and Ronald Dworkin. The first part of the thesis deals with Aristotle's concept of justice and its division. The second part deals with traditional theories of social contract as formulated by John Rawls and Ronald Dworkin. Within their concept of justice, emphasis is placed on the formulation of initial conditions or the original state, the principles of justice and their consequences for the distribution of goods in society. The main works on which this work is based are Aristotle's <i>Nikomach Ethics</i>, John Rawls's <i>Theory of Justice</i> and <i>When Rights Are Taken Seriously</i> by Ronald Dworkin. The aim of this work is to provide an analysis of these three theories of justice with their final comparison.</p>		
KEY WORDS	Aristotle, corrective justice, distributive justice, ethics, politics, equity, theory of justice		